

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Interpretace kresby začarované rodiny v kontextu
sociální práce s pěstounskými rodinami.

Interpretation of the drawing of an enchanted family in the context of
social
work with foster families.

Bakalářská práce

Vedoucí práce:
PhDr. Petr Novák

Autor:
Marie Gazdová

Praha 2023

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce PhDr. Mgr. Petru Novákovi, Ph.D., který mi byl v průběhu práce velmi nápomocen, za jeho odbornou pomoc a cenné rady. Také patří mé poděkování PhDr. Lence Průšové, PhD. za poskytnutí potřebných informací a zprostředkování kontaktů v rámci mé praktické části.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Interpretace kresby začarované rodiny v kontextu sociální práce s pěstounskými rodinami.“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne: 5. 5. 2023

Gazdová Marie

Abstrakt

Bakalářská práce bude zaměřena na metodu kresby začarované rodiny. V teoretické části se věnuji pojmům týkající se rodiny. Dále se zabývám náhradní rodinnou péčí, jejími formami, vnímání rodinné péče atd. Také teoretický text obsahuje přiblížení k tématu dětské kresby, zejména její vývojové fáze, kresbě rodiny a kresbě začarované rodiny.

Praktická část se zabývá kresbou začarované rodiny s dětmi z pěstounských rodin a rozhovory s nimi. Dále se práci objevují kazuistiky dětí, jež byly vybrány do výzkumu. U kresby začarované rodiny, je podstatné, že dítě může projevit svůj pohled na jednotlivé členy rodiny pomocí začarování jich do zvířete. Kresba v mé výzkumné části slouží k poznání dětské osobnosti, především k jeho vztahů mezi členy rodiny a k jeho celkovému prožívání při kresbě. Také jsem se zaměřila na dětský vývoj dítěte a vliv náhradní rodinné péče.

Klíčová slova

Rodina, náhradní rodinná péče, dítě, dětská kresba, kresba rodiny, kresba začarované rodiny

Abstract

The bachelor's thesis will be focused on the drawing of the "enchanted family". In the theoretical part, I deal with concepts related to the family. I also deal with surrogate family care, its forms, the perception of family care, etc. The theoretical text also contains an approach to the topic of children's drawing, especially its developmental stages, family drawings and drawings of the "enchanted family."

The practical part is focused on drawing an "enchanted family" with children from foster families and talking to them. With the drawing of the enchanted family, it is essential that the child can express his view of the individual members of the family by bewitching them into an animal. Drawing in my research part is used to get to know the child's personality, especially his relationships between family members and his overall experience while drawing. I also decided on child development and substitute family care.

Keywords

Family, Foster Care, Child, Child Drawing, Family Drawing, Enchanted Family Drawing

Obsah

1	Úvod	9
2	Teoretická východiska	10
2.1	Definice rodiny	10
2.2	Význam rodin.....	10
2.3	Funkce rodiny	11
2.4	Typy rodin.....	12
2.5	Náhradní rodinná péče	12
2.5.1	Rozdíl mezi adopcí a náhradní rodinnou péčí	13
2.5.2	Vnímání náhradní rodinné péče.....	13
2.5.3	Vnímání náhradní rodinné péče z pohledu psychologie.....	14
2.5.4	Formy náhradní rodinné péče	14
2.5.5	Úskalí náhradní rodinné péče	15
2.6	Dětská kresba	17
2.6.1	Psychoterapeutická kresba.....	18
2.6.2	Význam dětské kresby	18
2.6.3	Využití dětské kresby	19
2.6.4	Vývoj dětské kresby	19
2.6.5	Vývojová fáze dětské kresby – presymbolická fáze.....	20
2.6.6	Vývojová fáze dětské kresby – symbolická úroveň kresby.....	21
2.6.7	Vývojová fáze dětské kresby – symbolická kresba	21
2.6.8	Vývojová fáze dětské kresby – vizuální realismus.....	22
2.6.9	Vývojová fáze dětské kresby – fáze druhotné schematizace.....	22
2.7	Kresba rodiny.....	23
2.7.1	Kresba postavy u dětí	23
2.7.2	Vývoj kresby postavy	25
2.7.3	Kresba začarované rodiny	27

2.8	Nevědomé znaky v kresbě	29
2.8.1	Čáry	29
2.8.2	Průběh kresby	29
2.8.3	Vztažené ruce	29
2.9	Význam barev	30
3	Vlastní práce	32
3.1	Cíle.....	32
3.2	Výzkumné otázky	32
3.3	Metodologie výzkumu	32
3.4	Realizace kresby	32
3.5	Kazuistiky	33
3.5.1	Marek.....	33
3.5.2	Klára	34
3.5.3	Marie.....	34
3.5.4	Nela.....	35
3.5.5	Lukáš	36
3.5.6	Michal.....	36
3.5.7	Lucie	36
3.6	Rozbor kreseb začarované rodiny	37
3.6.1	Marek.....	37
3.6.2	Klára	39
3.6.3	Marie.....	40
3.6.4	Nela.....	42
3.6.5	Lukáš	43
3.6.6	Michal.....	44
3.6.7	Lucie	46
3.7	Výsledky výzkumu	47

3.7.1	Výzkumná otázka č. 1	47
3.7.2	Výzkumná otázka č. 2	48
3.7.3	Výzkumná otázka č. 3	49
4	Závěr.....	51
5	Literatura	53

Seznam obrázků

Obrázek 1:	Markova kresba.....	37
Obrázek 2:	Klářina kresba	39
Obrázek 3:	Mariina kresba	40
Obrázek 4:	Nelina kresba	42
Obrázek 5:	Lukášova kresba	43
Obrázek 6:	Michalova kresba	44
Obrázek 7:	Luciina kresba.....	46
Obrázek 8:	Graf intenzity citového prožívání dětí v průběhu kresby	48

Seznam tabulek

Tabulka 1:	Vztah dětí ke členům rodiny	47
------------	-----------------------------------	----

1 Úvod

Bakalářskou práci jsem rozdělila na dvě části, na část teoretickou a praktickou. V teoretické části specifikuji pojmy, jež se týkají rodiny, významu rodiny, funkce rodiny a typů rodin. Dále se v teoretické části zabývám pojmem náhradní rodinná péče, rozdílem mezi adoptí a pěstounskou péčí, vnímáním rodinné péče a jejích forem a dalšími pojmy z teorie náhradní rodinné péče, které jsou podstatné k orientaci v této problematice. Také teoretický text obsahuje přiblížení k tématu dětské kresby. Zaměřuji se zde na význam dětské kresby, na využití dětské kresby, na její vývoj a také na kresbu rodiny a kresbu začarované rodiny. Praktická část je zaměřena na kresbu začarované rodiny s dětmi z pěstounských rodin z organizace Rodinné mosty, z. s. v Praze a rozhovory s nimi. Také jsem využila rodinných kazuistik dětí k bližšímu poznání do problematiky dítěte. U kresby začarované rodiny je podstatné, že dítě může projevit svůj pohled na jednotlivé členy rodiny pomocí začarování jich do zvířete. Pro dítě je symbolika zvířete blízká a pochopitelná. Také je výhodou, že kresebná metoda je pro dítě přirozenou činností, do které ho není třeba nutit. Kresba v mé výzkumné části slouží především k poznání dětské osobnosti, jeho vztahů mezi členy rodiny a k jeho celkovému prožívání během kresby. Také jsem se zaměřila na dětský vývoj dítěte a vliv náhradní rodinné péče.

2 Teoretická východiska

2.1 Definice rodiny

Tématu rodiny je ve společnosti věnováno mnoho pozornosti. Je tedy možné se setkat z různými definicemi. Rodina se dá považovat za malou skupinu osob, která je spojena manželskými, příbuzenskými, nebo jinými vztahy, ale především i vzájemným způsobem života. Přestože právní řád České republiky nezahrnuje legální definici této instituce, lze pokládat za rodinu tu, která je uzavřena manželským sňatkem (Lovasová, 2006, str. 5).

Rodina byla vždy upevňujícím prvkem společnosti. V zákonu o rodině se uvádí: „Manželství je trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanovený způsobem. Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí. Dále ze zákona č. 94/1963 Sb. vychází definice rodičovské zodpovědnosti. *„Manželství je trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem. Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.“*

2.2 Význam rodin

Nepostradatelnost rodiny je zřejmá a nelze ji popřít. Rodina dítěti předává sociální dovednosti, vystavuje jej konfliktům, orientuje jej na určité hodnoty a poskytuje mu podporu. Jedná se o těžko postradatelnou instituci i pro dospělého člověka. Mít svého stálého partnera a děti jsou priority, které pro většinu lidí zaujímají v žebříčku hodnot přední postavení. Kvůli společenskému tlaku na vystupování a image může být rodina místem, kde se člověk cítí sám sebou. Dobře fungující rodina poskytuje svým členům pocit bezpečného zázemí. Tato instituce má také společné ekonomické hospodaření. V době, kdy jeden z rodičů pečuje o malé dítě, zajišťuje finanční prostředky rodič druhý. Ne vždy je však tento ideální stav možný (Matoušek & Kolektiv, 2003).

Rodina je prvním nejdůležitějším výchovným společenstvím, avšak ne jediným. Povaha člověka, jež je společenská, jak z církevního, tak z občanského hlediska vykonává a podporuje rozsáhlou činnost, jež by měla být výsledkem souladné spolupráce rozličných výchovných faktorů (Miras, 2006, str. 124).

Úkolem rodičů je, aby bylo o dítě řádně postaráno. Dochází k tomu ve chvíli, kdy jej rodič nakrmí, pochválí a uklidní pokaždé, když svoji nespokojenost nebo hlad přivolává pláčem. Dítě se učí důvěřovat svým rodičům právě díky jejich opakovaným reakcím. Je pro

něho velmi důležité, aby bylo vyhověno jeho potřebám a aby cítilo, že se může na někoho spolehnout. Bez blízké osoby, která se o dítě postará, není dále schopno se naučit utvářet pouto s jinými lidmi. Nedokáže ani zpracovávat fyzické vjemy, zrakové prožitky a zvuky. Pokud dítěti chybí zvuk lidského hlasu, jeho mozek není schopen rozvíjet řečové dovednosti a ani ty, které jsou třeba k dorozumění. Kromě toho, pokud dítě nemá možnost dívat se na různé povrchy a barvy, jeho mozkové dráhy, které jsou potřebné k vývoji zrakových dovedností, se nemohou dále rozvíjet (Purvis, David R. Cross, & Wendy Lyons Sunshine, 2007, str. 35).

Hlavním posláním rodiny je především poskytnout svým členům ochranu a péči. Mezi základní funkce rodiny patří v první řadě biologické potřeby, které zahrnují patřičnou stravu, dostatečné teplo a mimo jiné i možnost čistoty. V druhé řadě je také nutné plnit potřeby psychické, kam spadá potřeba jistoty, vědomí vlastní identity, vědomí otevřené budoucnosti apod. S tím souvisejí také potřeby sociální, do kterých lze zařadit potřebu bezpečí a lásky, potřebu přijetí, zabezpečení všech možností k rozvoji a jeho schopnostem. Tyto dvě hlavní funkce lze sloučit a dále je nazývat jako potřeby psychosociální. Dále následují vývojové potřeby, jež zahrnují motivaci a následně činnost, kterou se jedinec dále rozvíjí. Charakteristika potřeb se v průběhu vývoje dítěte stále mění.

Nelze opomenout, že vztah dítěte k rodinným členům je dán tím, že mu poskytují pocit bezpečí, než aby mu přinášeli nějakou příjemnost. V tom případě to znamená, že rodiče jsou pro dítě ti, kteří se o něj starají, a především se snaží uspokojit všechny jeho potřeby. Z toho důvodu se nejedná pouze o rodiče biologické (Lovasová, 2006, str. 7).

2.3 Funkce rodiny

Základní funkce rodiny je možné zahrnout do čtyř různých okruhů. Jedná se tedy o funkci reprodukční, jejíž základní úkol je plození potomků. Následuje funkce ekonomická, u které hovoříme o hmotném zajištění rodinných členů. Dalším okruhem je funkce socializační, která má za hlavní cíl učít jedince zařazovat se do určité společnosti nebo kultury. Posledním, ale také velice důležitým okruhem, je funkce emocionální, jenž má zajistit citové zázemí pro své členy (Lovasová, 2006, str. 5).

Z jiného pohledu lze za základní funkci rodiny považovat vzájemnou solidaritu a zodpovědnost. V mnoha kulturách je rodina uznávána jako jediný legitimní sociální útvar, jenž má za úkol plodit potomky a je zodpovědný za jejich výchovu. Rodina se dá považovat za velmi důležité společenství s různými vztahy. Také je možné říci, že se jedná o jakýsi

malý samostatný svět, jehož hlavním úkolem je poskytnout svým rodinným členům ochranu a péči (Lovasová, 2006, str. 6).

2.4 Typy rodin

Pokud hovoříme o poruchách rodiny, je tím myšleno, že rodina v určité míře není schopna plnit základní požadavky, které jsou dané společenskou normou. Také se může jednat o selhání někoho z členů rodiny, které se jeví jako nedostatečné vykonávání některých nebo zcela všech základních funkcí rodiny.

Je možné definovat čtyři typy rodin podle funkčnosti. První skupinu lze označit jako funkční rodinu. Jedná se takový celek, kde je zaopatřen dobrý vývoj dítěte i jeho prospěch. Lze určit, že takových rodin najdeme v běžné populaci většinu, okolo 85 %.

Další skupina se nazývá problémová rodina. Jedná se o takovou rodinu, kde se objevují závažnější poruchy pouze některých nebo všech funkcí, ale zásadně neohrožují dětský vývoj či rodinný řád. Rodina by měla být schopna zvládnout tyto potíže sama vyřešit nebo alespoň kompenzovat problémy. Lze tuto situaci také eventuelně řešit za krátkodobé nebo jednorázové pomoci odborníků. Na problémové rodiny by měli poukázat pracovníci orgánu sociálně – právní ochrany dětí. Těchto rodin se vyskytuje v běžné populaci 12-13 %.

Dále mezi tyto skupiny patří dysfunkční rodina, kde se vyskytují velmi vážné poruchy funkcí, jenž poškozují nebo ohrožují samotnou rodinu, především vývoj dítěte i jeho celkový prospěch. Tato rodina není schopna problémy zvládnout sama, proto je nutné vykonat určitá opatření zvenčí, což se nazývá sanace rodiny. Jedná se o takovou rodinu, kterou můžeme považovat za velice obtížnou. Problém může nastat ve chvíli, kdy je těžké rozeznat, do jaké míry rodinu podpořit a kdy naopak zbavit rodiče svých práv, tedy postavit se v zájmu dítěte. Tento typ rodin tvoří okolo 2% populace.

Posledním typem je afunkční rodina. V té se nachází tak rozsáhlé poruchy, že rodina nezvládá plnit svoje základní úkoly a dítě závažně poškozuje nebo ho ohrožuje na jeho životě. U takové rodiny je sanace již zbytečná. Jediná možnost řešení ve prospěch dítěte je vyjmout jej z rodiny a umístit do rodiny náhradní. Afunkčních rodin se v populaci vyskytuje 0,5 % (Lovasová, 2006, str. 8).

2.5 Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče umožňuje ohroženému dítěti vyrůstat v prostředí, které mu nahrazuje jeho biologickou rodinu. Jedná se o takovou formu péče, kterou vykonávají

náhradní rodiče v jejich rodině. Tato forma rodičovství má přednost před ústavní péčí (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2023).

V případě pěstounské péče se jedná o náhradní formu rodinné výchovy, která je řízená a kontrolována státem. Tento druh péče umožňuje adekvátně hmotně zabezpečit dítě i zajistit odměnu rodině, do které je dítě přijato. Dítě je svěřeno do manželského páru nebo do péče jednotlivce (Matějček & kolektiv, 1999, str. 34). O všedních záležitostech dítěte mají právo rozhodovat jeho náhradní rodiče. Ve výjimečných případech je však nutný souhlas biologických rodičů či soudu. Ze zákona o pěstounské péči rozhoduje o svěřeni dítěte do náhradní péče, případně o jejím zrušení, příslušný soud (Matějček & kolektiv, 1999, str. 35).

Pěstounská péče je v pořadí druhou základní formou NPR, a to především díky počtu dětí, u nichž je každý rok v ČR realizována. V takovémto směru se s osvojením pěstounská péče nedá srovnávat. Poměr mezi osvojením a pěstounskou péčí je cca 2:1, to je přibližně jedna třetina dětí jež je svěřena do NPR (Gabriel & Novák, 2008, str. 46).

2.5.1 Rozdíl mezi adoptí a náhradní rodinnou péčí

Pěstounská péče má s adoptí řadu společných aspektů, ale dochází i k zásadním odlišnostem. V obou případech se jedná o takový druh náhradní péče, kdy je dítě osvojeno manželi či jednotlivcem a o přidělení dítěte do rodiny rozhoduje soud. Obě formy náhradní péče vychází ze zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

U pěstounské péče a adoptce dochází k několika odlišnostem, které pramení v právech a povinnostech osvojitelů. U adoptce vzniká mezi náhradními rodiči a dítětem vztah jako u biologických rodičů. Přebírají za něho veškerá práva a povinnosti a dítě přijímá jejich příjmení. Naopak u pěstounské péče mají náhradní rodiče taková práva a povinnosti, které se týkají běžných všedních záležitostí. U mimořádných situací je nutné požádat o souhlas biologické rodiče či jiného zákonného zástupce (Matějček, 2002, str. 36).

Osvojitelé neboli adoptivní rodiče přijmou dítě, které má odlišnou genetiku. I přesto, že dítě není geneticky podmíněno, rodiče by k dítěti měli mít vřelý a láskyplný vztah. U pěstounských rodičů tomu může být jinak. Ti přijmou dítě pouze do péče výchovné, což mnohdy způsobí, že citové pouto mezi nimi má volnější charakter (Matějček, 1999, str. 67).

2.5.2 Vnímání náhradní rodinné péče

Vnímání náhradní péče bývá kolikrát spojováno spíš s negativním pohledem. Stačí se podívat na řadu pohádek, ve kterých jsou postavy náhradní matky či otce vázány

s negativním chováním. Hlavní postavy pak čekají na vysvobození někým jiným, aby se konečně měly dobře.

Již dlouhou dobu přetrvává představa o jedinečné mateřské lásce ke svému biologickému dítěti, která je zcela nenahraditelná. Toto vnímání má pak neblahý vliv na osvojitele a pěstouny, kteří se v důsledku toho nepovažují za plnohodnotné rodiče a dochází pak k řadě případům, kdy se za své nevlastní rodičovství stydí. Vystává zde často otázka, zda je správné dítěti v náhradní péči přiznat, že skutečně není vlastní anebo ne. Přitom již od dávných dob k náhradnímu rodičovství docházelo a v mnoha případech se jednalo o pozitivní zkušenosti. Opuštěné dítě tak našlo své zachránce, kteří se o něho s láskou postarali (Matějček, 2002, str. 96).

2.5.3 Vnímání náhradní rodinné péče z pohledu psychologie

Velmi zajímavé je vnímání náhradní péče z pohledu vývojové psychologie. Z té vychází, že na psychický vývoj dítěte mají zásadní vliv lidé v jeho sociálním prostředí. Profesor Hanuš Papoušek prováděl výzkum, jak silná je interakce mezi matkou a jejím dítětem. Matka se v mnoha situacích přizpůsobuje svému dítěti a snaží se mu sama přiblížit, ať už se jedná o řeč či mimiku. Z druhé strany zase dítě silně interaguje na svou matku a snaží se ji napodobit. Interakční schopností jsou vybaveni kromě žen a jejich dětí také muži a děti školního věku, které se také podílejí na péči o dítě. Z toho vyplývá, že kde je přítomna tato schopnost interakce, jedná se o takovou formu rodičovství, kdy vše funguje tak, jak má. Proto jsou i náhradní rodiče na stejné úrovni jako biologičtí, když tuto schopnost mají a dokážou na sebe se svěřeným dítětem interagovat (Matějček, 2002, str. 100).

2.5.4 Formy náhradní rodinné péče

Existuje několik forem náhradní rodinné péče, které představím v této kapitole.

První fází je tzv. Svěřenectví neboli Péče o jiné osoby. Pečování o dítě má na starosti osoba, u které tak bylo rozhodnuto u soudu. Jsou v příbuzenském vztahu, nebo jsou si blízcí. Rodičovská zodpovědnost i vyživovací povinnost je zachována. Soud uděluje rodičům povinně hradit výživné osobě pečující o dítě. Dítě má právo na příspěvek úhrady jeho potřeb, kde je již odečteno výživné, které je stanoveno soudem. Pečující osoba je povinná spolupracovat s Orgánem sociálně-právní ochrany dětí.

Další formou je Pěstounská péče, u které je pečovatel dítěte podle rozhodnutí soudu zvolen krajským úřadem, nebo se jedná o osobu blízkou, či příbuznou. Rodičovská

zodpovědnost je také zachována, to samé i vyživovací povinnost. Pečující osoba má také právo na odměnu pěstouna nebo na dávky pěstounské péče různé jiné příspěvky. Dále se pěstouna týkají nová práva a různé závazky.

Mezi formy pěstounské péče také patří Pěstounská péče na přechodnou dobu. Jde o krizový ústav, jež pečuje o ohrožené děti. Soud řeší svěřeni dítěte na návrh Orgánu sociálně-právní ochraně dětí. Jedná se dočasnou péči, která trvá maximálně rok. Pěstoun má povinnost proškolení a následně posouzení krajským úřadem, zda je ta vhodná osoba na svěřeni dítěte do péče. Má právo na přechodnou dobu pobírat pěstounské dávky a jiné odměny. Také musí spolupracovat s Orgánem sociálně-právní ochraně dětí a také doprovázející pracovníci. Dětské výživné soudem stanovené má povinnost hradit rodič Úřadu práce ČR. Dítě dostává příspěvky na úhradu jeho potřeb.

Další formou je Poručenství s osobní péčí, jež platí, když rodiče nejsou schopni vykonávat rodičovskou zodpovědnost. Soud rozhoduje o zvolení poručíka, ten se pak stává jeho zákonným zástupcem. Když poručík osobně pečuje o dítě, posuzuje se jako dlouhodobý pěstoun. Vyživovací povinnost také rodiči zůstává, výživné stanovené soudem má rodič povinnost hradit Úřadu práce ČR. Dítě má také nárok na úhradu jeho potřeb

Poslední formou je Osvojení, kde se jde o cizí dítě přijaté za své vlastní. Vazby dítěte na své biologické rodiče se ruší, a tak vznikají nové právní vazby k osvojitelům. K osvojení je obvykle nutné souhlas rodiče a také dítěte. Dávky, ani doprovázení se osvojitelů netýkají (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2023).

2.5.5 Úskalí náhradní rodinné péče

Náhradní rodinná péče, v tomto případě pěstounské rodičovství, obnáší řadu úskalí, která jsou vzájemně propojena. Jedná se o zjištěná data na základě dlouhodobého sledování pěstounských rodin, ať už vychází z výpovědí náhradních rodičů či přijatých dětí. Úskalí nelze rozdělit podle důležitosti, jelikož co má v jedné rodině velký význam, může být v jiné zcela odlišné. Následující výčet úskalí je seřazen dle časové posloupnosti, začíná tedy prvními úvahami o přijetí dítěte do rodiny a končí dospělostí.

Prvním z nich je informovanost. Myšlenka přijmout do své rodiny cizí dítě by měla vycházet z dlouhodobých úvah a přesvědčení na základě zjištění věrohodných informací od zkušených pěstounů, psychologů apod. Nemělo by se jednat o ukvapená rozhodnutí (Matějček, 2002, str. 111).

Druhým úskalím je upřímnost a otevřenost. V prvotní fázi, kdy si manželé sdělují svá pro a proti k pěstounskému rodičovství, by měli být k sobě co nejvíce upřímní. Měli by naslouchat potřebám a výhradám druhého, aby znali své obavy a nebyli pak překvapeni realitou (Matějček, Osvojení a pěstounská péče, 2002, str. 112).

Dalším bod, na který je potřeba dát si pozor, je způsob, jak dítě přijmout do rodiny. V den, kdy tato situace nastane, by měl proces prvotního zvykání proběhnout v nejužším okruhu rodinných členů, aby se zamezila přítomnost rušivých elementů. Pokud je to možné, pěstouni by měli znát své budoucí dítě alespoň trochu osobně, a ne pouze z fotografie (Matějček, Osvojení a pěstounská péče, 2002, str. 113).

Dalším úskalím je minulost dítěte, kterou může mít podle věku kratší či delší. Děti předškolního věku mají sice velice krátkou minulost, ale na své biologické rodiče mohou mít různé vzpomínky. Zároveň i jejich přechod do dětského domova jim mohl způsobit určitá traumata, proto je potřeba snažit se dítěti i v takto nízkém věku porozumět a pochopit jeho potřeby. Děti školního věku už mají minulost bohatší a nesou si v sobě mnohem více negativních zkušeností. Proto jejich adaptace v nové rodině trvá déle, ale i přesto lze po nějaké době uspokojit jejich potřeby, pokud jsou pěstouni dostatečně vytrvalí (Matějček, Osvojení a pěstounská péče, 2002, str. 114).

Následující úskalí spočívá ve vlastní rodině dítěte. Pěstouni by svěřeným dítětem měli sdělit, proč nemohou být se svými biologickými rodiči a vysvětlit jim, kde je jejich nový domov. Zároveň by měli podat informace tak, aby nevyznívaly negativně vůči původní rodině dítěte (Matějček, Osvojení a pěstounská péče, 2002, str. 116). V některých případech mají děti po celou dobu pěstounské péče vzdálený vztah se svými pravými rodiči (Matějček, Osvojení a pěstounská péče, 2002, str. 117).

Další problematická situace může nastat ve výchově přijatého dítěte. Jedná se o takový problém, kdy mají pěstouni tendenci tomuto dítěti omlouvat jeho špatné skutky s ohledem na jeho minulost a dochází k jeho rozmazlování. Náhradní rodiče tak ve výchově opomíjejí důslednost, která je poměrně klíčová a dítě pak nemá v sobě nastavené potřebné hranice (Matějček, Osvojení a pěstounská péče, 2002, str. 121).

Následující potíže spočívá ve změně stávajících vztahů v rodině po přijetí dítěte. Výchova cizího dítěte bývá v různých životních fázích obtížnější a je velmi důležité, aby byli k sobě manželé nadále upřímní a nebáli se sdělit si navzájem své pocity a obavy. Přijetí nového dítěte do rodiny bývá náročné nejen pro manžele, ale i pro vlastní děti. Je proto velmi

zásadní i jejich příprava na novou situaci, aby se na příchod nového člena rodiny těšily a vnímaly tuto situaci pozitivně (Matějček, Osvojení a pěstounská péče, 2002, str. 122).

Dalším úskalím je otevřenost vůči okolí. Přijetí nového dítěte do pěstounské péče bývá náročné také z pohledu nepochopení okolí. Může se snadno stát, že mnozí známí či sousedé budou rozhodnutí rodiny hodnotit negativně a tato rodina se může začít více uzavírat sama do sebe. Není to však správné, naopak je potřeba snažit se dítě co nejvíce začlenit do místní komunity (Matějček, Osvojení a pěstounská péče, 2002, str. 123).

Předposlední problematická situace může nastat při negativním vztahu náhradních rodičů se sociální pracovníci. Jejím úkolem je průběžně analyzovat prostředí pěstounské rodiny a zhodnotit, zda je vše v pořádku. Nejedná se o nepřítele, ale naopak o osobu, která nám může v mnoha situacích pomoci (Matějček, Osvojení a pěstounská péče, 2002, str. 124).

Poslední úskalí spočívá v počtu dětí k přijetí, jelikož existují různé typy pěstounských rodin. Jedni pěstouni se rozhodnou přijmout do své rodiny jedno cizí dítě a kromě toho zvládají oba docházet do zaměstnání. V jiné rodině se náhradní matka vzdá své profese a zůstane s větším počtem přijatých dětí doma a cítí se tak naplněna. Každá rodina je jedinečná a pokud její rozhodnutí o počtu dětí vychází z osobních preferencí pěstounů, je daný počet optimální (Matějček, Osvojení a pěstounská péče, 2002, str. 125).

2.6 Dětská kresba

Dětská kresba je forma vyjádření, která se řadí mezi obraznou představu a symbolickou hru. Jelikož je spojována právě se symbolickou hrou, je doprovázena radostí a přináší určitý cíl. Obrazná představa dítě přiměje pokusit se napodobit skutečnost (Piaget, 1997). Dětskou kresbu také můžeme z psychologického hlediska považovat za komplexní ukazatel psychického vývoje, v němž probíhá mnoho změn (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 21).

Dětskou kresbu lze považovat jako nejvhodnější z metod poznání individuální osobnosti dítěte. Kresba nezahrnuje pouze hru nebo snění, ale také realitu. Kreslení je většinou ze strany dítěte dobrovolné, je pro něj tedy považováno za hru. Ve výtvoru se objevují vědomá i nevědomá přání dítěte. To je motivováno tím, co je pro něho zajímavé nebo tím, co ho trápí (Davido, 2001, str. 15). Pokud opomineme estetickou stránku obrázku, tak daný výtvor reflektuje emoční rovnováhu dítěte a jeho intelekt, což může být klíčové

v jeho přizpůsobení se v rodině i ve škole. Je však třeba vzít v potaz, že dětská kresba nemůže zdaleka odhalit vše. Nelze vyvozovat ukvapené závěry nad výtvořem dítěte, o kterém nic nevíme. S kresbou musí pracovat odborník, který k tomu využije odborné znalosti, svoji senzitivu a intuici. Především je důležité posuzovat kresbu na základě kulturních a sociálních souvislostí (Davido, 2001, str. 16).

2.6.1 Psychoterapeutická kresba

U dětí, které například trpí nějakými vážnými poruchami se může stát, že zcela přestanou mluvit a uzavrou se do sebe. V tomto případě je to odlišné od dospělého člověka, u kterého je nápomocná psychoterapie. Ale u dítěte je tato metoda těžko využitelná, jelikož není schopno komunikovat s lékařem a vztah mezi nimi tak nelze vytvořit. Kresba je v takové situaci nejlepším řešením. Je to užitečná metoda pro dítě a je možné navázat vztah mezi lékařem a pacientem. D. Wildlocher ve své vlastní studii o dětské skupině, jež je psychoterapeutická doložil, že obrázky vykonané během psychoterapie se velmi liší od kreseb, které byly vytvořené v obvyklém životě. „*Umět vést psychoterapie pro děti nezávisí na tom, zda dovedeme dítěti obrázky interpretovat, avšak na tom, zda si povšimneme v jeho chování a v jeho kresbách prožitky vztahu mezi ním a terapeutem a následně toho využijeme k prospěchu*“ D. Wildlocher (Davido, 2001, str. 95).

2.6.2 Význam dětské kresby

Dětský výtvarný projev je považován za jednu z nejdůležitějších forem vyjádření a souvisí s projevem personality jako celku. Dětská kresba je schopna projevit vnitřní svět dítěte a dokáže poskytnout informace o vnímání věcné reality. Obsahuje nevědomé i vědomé důležitosti a má schopnost sloužit jako pomůcka v poradenství, při dětské terapii, výchově, pedagogice, ale také při klasickém kontaktu. Je možné ji využít také k řešení nebo odhalení nějakého problému, ale i k utváření a formování myšlenek (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 7).

Odborníci, kteří pracují s dětmi, zmiňují, že při výtvarné činnosti mohou více nahlédnout do psychiky dítěte, do jeho různých tužeb, fantazií a přání (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 8).

2.6.3 Využití dětské kresby

Dětskou kresbu lze využít jako komunikační prostředek. Pokud dítě například nedokáže vyjádřit své emoce nebo zatím zcela neovládá jazyk, může vše vystihnout v grafické podobě (Davido, 2001, str. 16).

Pro dítě je většinou kresba více uspokojující potřebou vyjádření než vyprávění. Jedná se o jednu z forem komunikace, i když se nutně nemusí jednat o přímé sdělení. Kresba může mít schopnost nahrazení verbální komunikace dítěte, protože slouží jako nositel nějaké informace, kterou nám chce předat. To může znamenat, že dokážeme lépe porozumět dětskému pohledu na svět a na to, jak jej děti samy chápou. V poradenské činnosti se dá dětská kresba využít k odbourání prvotních bariér v komunikaci (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 15).

Dále dětská kresba může sloužit jako metoda zkoumání afektivity dítěte nebo způsob vyjádření vědomostí o svém těle a jeho orientaci v prostoru. Také se využívá jako nástroj při testování mentální úrovně dítěte, lze tak ohodnotit inteligenční kvocient (Davido, 2001, str. 16).

2.6.4 Vývoj dětské kresby

Vývoj dětské kresby závisí na individuálním vývoji jedince, který nemá vliv na jeho výtvarné schopnosti. Kresby procházejí různými stádii, které jsou úzce spjaty s vývojem dětského intelektu (Davido, 2001, str. 21). Závisí tedy na mentální vyspělosti dítěte, úrovni jemné motoriky, paměti, zrakovém vnímání a také na schopnosti představivosti a reprodukce (Langmeier & Dana, 2006, str. 88).

Vývoj dětské kresby je ovlivněn mnoho činiteli. Jedním z nich je sociokulturní prostředí, ve kterém se dítě narodí. Na základě psychologických výzkumů je známo, že existují různé typické vývojové rysy seřazené chronologicky dle věku dítěte. Podle kognitivního aspektu vývoj prochází několika fázemi. Je však dobré brát na vědomí, že různé charakteristiky se v určitých obdobích mohou překrývat nebo prolínat (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 19).

Existuje pět vývojových fází dětské kresby, které budou dále představeny.

2.6.5 Vývojová fáze dětské kresby – presymbolická fáze

Jako první je stanovena presymbolická fáze, která se týká dětí ve věku od roku a půl do tří let. Tato fáze, zvaná též předkreslířské období, se objevuje během druhého roku, kdy se dítě o tuto aktivitu začne zajímat. Zprvu se nejedná o sdělení něčeho konkrétního, ale kresba spočívá v pouhém čmárání na papír. Pro dítě v tomto věku začíná být kresba velice zajímavá a lákavá, proto maluje, kde ho napadne. Období čmárání ještě donedávna bylo velmi podceňováno a považovalo se za nepodstatnou přechodovou fázi. V současnosti se však jeho významnost přehodnocuje. Čmárání tedy nutně nemusí být pouze bezvýznamnou pohybovou aktivitou, ale může souviset s dětskými pocity a poznatky (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 26).

Pro dítě je toto období důležité především díky zřetelnému rozvoji mnoha dovedností i schopností. Charakteristická je pro dítě větší aktivita, samostatnost a uvědomění si své vlastní existence. V rodině bojuje o sebeprosazení, snaží se uplatnit své dovednosti, ale zároveň rozpoznává své limity. Batole potřebuje vedení rodičů, jelikož se ještě ne vždy dokáže správně orientovat (Vágnerová, 2012, str. 120). Motorické dovednosti jsou pro dítě novou zkušeností. Vnímá je jako zábavu a zároveň jako uspokojení potřeb. Pohybové aktivity stále opakuje a usiluje o jejich zdokonalení (Vágnerová, 2012, str. 121).

Během konce batolecího období, v kontextu s vývojem dětského myšlení a poznávání, se objevují začátky symbolické hry. V této fázi má symbolická hra velký význam, jelikož dítě v tomto věku ještě nedokáže své pocity formulovat slovy a mnoho záležitostí si zatím neuvědomuje. Symbolická hra je důležitá k vývoji poznávacích procesů a zároveň přináší i citovou hodnotu. Dítě se díky této hře dokáže vypořádat se stresem a aklimatizovat jej svým požadavkům a potřebám. Také mu symbolická hra slouží jako únik od situací, které jsou pro něho nepříjemné, které ho ohrožují nebo kterým zkrátka nerozumí. Dítě vše ve transformované podobě promítne do své reality. Takovým způsobem, jen na vyšší úrovni, následně zpracovávají své potíže děti v předškolním věku (Vágnerová, 2012, str. 53).

Důležitým faktorem k rozvoji dětské senzitivity je zkušenost s určitými nástroji, např. obrázky a hračky. Čím více těchto zkušeností dítě získá, tím lépe se naučí pracovat s dalšími symboly. Tyto zkušenosti je možné získat např. obrázkovou knížkou s výkladem dospělého nebo slovním doprovázením při symbolické hře (Vágnerová, 2012, str. 127).

Ke konci tohoto období mezi druhým a třetím rokem se v dětské kresbě začínají objevovat náznaky určitých tvarů, ale především se jedná o kruhové tvary. Kreslení těchto tvarů většinou trvá rok a více. Při čmáraní se dítě učí, že je schopno vytvořit různé tvary a ty následně nějak spojit. Tato aktivita je pro dítě velice přínosná, protože se díky ní učí rozeznávat závislost směrů čar na určitém pohybu. Opakováním těchto pohybů se dítě zlepšuje a následně přidává něco nového (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 25). Jakmile si dítě osvojí kreslit tvary, má možnost v kresbě vidět něco konkrétnějšího. Tvarům přiřítá význam a podle něj je pojmenovává. Ke konci třetího roku v kresbě většinou dochází k pochopení schopnosti něco vyobrazit (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 27).

2.6.6 Vývojová fáze dětské kresby – symbolická úroveň kresby

Tato fáze dle Vágnerové plynule přechází na další, a to symbolickou úroveň kresby, která se týká dětí ve věku tří až čtyř let. Zhruba kolem třetího roku už dítě dokáže rozpoznat, že grafomotorická aktivita může mít za cíl zobrazování něčeho konkrétního. Dítě začíná vlastní kresbě dodávat určitý význam, což lze pochopit jako předstupeň kresby plánované. Při zjištění, že se jeho čmáraní něco podobá, vniká první dětská kresba. Toto dítě vede k tomu, aby nakreslilo něco dalšího. Jeden dětský výtvar může prezentovat různé objekty, ale také způsob interpretace se může pokaždé lišit. Pro dítě mohou mít grafické znaky více významů. Např. kruh nebo jiný tvar může pro dítě znamenat mrak, květinu, ale také jeho maminku nebo tatínka. Kresebné výtvary jsou většinou znázorňovány jednoduše, což je spjaté s nevyzrálou senzomotorikou. Přejít na symbolickou úroveň kresby z presymbolické úrovně spočívá většinou v tom, že dítě zvládne kruhový útvar. Postupně se kresba lepší a přibývají nové detaily. Podle Vágnerové je v tomto období kresba natolik výstižná, aby dospělí poznali, co vyjadřuje. Dítě začíná své výtvary pojmenovávat a také je často komentovat, především v průběhu kreslení. Lze proto říct, že dítě kolem třetího roku kreslí s předběžným úmyslem něco znázornit.

Poté mezi třetím a čtvrtým rokem se postupně začínají vyskytovat jasnější symboly, čmáraní většinou znázorňuje nějakou strukturu. Kresba se většinou skládá z různých tvarů, jako je kruh, ovál, obdélník, čtverec a tečky. Dítě volí grafické jednotky, které jsou determinované kognitivně, ale i grafomotoricky (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 31).

2.6.7 Vývojová fáze dětské kresby – symbolická kresba

Ve věku čtyř až pěti let dítěte přichází fáze symbolické kresby, známá též pod pojmem intelektuální realismus. Tato symbolická kresba je charakteristická tím, že

zobrazuje nějaký objekt, ale zatím nepřesně, popřípadě chybně. Mladší předškolní děti obvykle nemění jejich naučený způsob znázornění. Děti si se zkušenostmi osvojují základní schéma vyobrazovaných předmětů, které opakovaně používají (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 32).

Kresba je v této fázi charakteristická tím, že má určitý stabilní význam. Objevují se v ní typické podstatné znaky. Často je v kresbě zobrazováno, co je pro dítě důležité nebo co ho zajímá. V kresbách se velmi často opakují shodné náměty a zároveň se v nich všechny jejich vědomosti nevyskytují. V této kreslířské fázi si dítě začne utvářet svůj vlastní styl. Děti se snaží o to, aby jejich kresebné výtvořily měly nějakou podobnost s určitým objektem. Dále je pro kresbu typické promítání reality a fantazie. Také se objevuje kognitivní egocentrismus, dítě se tedy soustředí na vlastní pohled reality. Mimo zkušenosti se v kresbě zobrazují

i znalosti dítěte. Kromě toho je možno se setkat i s transparentní kresbou, která představuje zobrazování věcí, co nejsou ve skutečnosti vidět, např. nábytek v domě (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 33).

2.6.8 Vývojová fáze dětské kresby – vizuální realismus

Další vývojovou fází dle Vagnerové je vizuální realismus, charakteristický pro děti ve věku pěti až sedmi let. Toto období tedy trvá přibližně od konce předškolního do počátku školního věku. V této fázi je pro kresbu charakteristické přesnější zobrazení podoby objektu a objevuje se také i prostorovost. Kresba bývá znázorněna již více do hloubky, je výstižnější, ale zároveň nadále zůstává zobrazení subjektivní důležitosti různých detailů.

V této fázi je dítě schopno reálněji rozvrhnout kresbu, méně se objevuje transparence. Kresebný výtvoř je lépe zpracovaný, dítě se zaměřuje především na reálnou podobou vyobrazovaných objektů. Přejchod v kresbě k vizuálnímu realismu je spjat s rozvojem myšlení a je závislý na dětském vývoji. Mezi šestým a sedmým rokem se pro dítě realita stává nutnou podmínkou, a proto vynakládá snahu o realistické kresebné zobrazení. Výtvořy jsou postupně realističtější a přesnější (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 34).

2.6.9 Vývojová fáze dětské kresby – fáze druhotné schematizace

Poslední vývojovou etapou je fáze druhotné schematizace, zvaná též postrealistická fáze, která je typická pro děti ve věku sedmi až dvanácti let. V tomto období se dětská kresba dále vyvíjí a prochází různými změnami. Ve středním školním věku přicházejí tendence

zjednodušení kresby těch objektů, které už jsou děti schopny nakreslit. Pravděpodobně je to kvůli tomu, že je znázornění příliš složité a nejsou schopny jej zobrazit na úrovni, která se po nich požaduje.

Po následujícím období prepuberty se často objevuje kritičnost ke svým vlastním kresbám. Z toho důvodu je možné, že se v kresbě zobrazí zjednodušené postavy a ubudou některé detaily. Výtvary přestávají být tak spontánní, děti už nemají ke kresbě takovou motivaci. Kresebné výtvary není možno použít pro přehledný odhad intelektuálních schopností. Emotivní ladění se však v kresbách může promítat i v tomto věku (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 36).

V tomto období se nepohybuje pouze v rodinném okruhu, ale navazuje kontakty s vrstevníky. Dále jsou pro dítě důležitými osobami např. učitelé. Rodiče ve většině případů pro dítě už nemají tak velký význam. Častý je kritický postoj celkově k dospělým lidem (Fürst, 1997, str. 148).

2.7 Kresba rodiny

Osobnost dítěte ovlivňuje prostředí, ve kterém vyrůstá, dále vlivy, které na něho působí, a především jeho výchova. V rodině dochází k intenzivní komunikaci, vznikají v ní pevné vazby atd. Z těchto důvodů je kresba rodiny velmi oblíbenou a využívanou metodou dětské psychologické diagnostiky. Existuje více forem zadání kresby rodiny, např. kresba vlastní rodiny, kresba začarované rodiny, kresba jakékoliv rodiny, kresba rodiny při aktivitě atd (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 103).

2.7.1 Kresba postavy u dětí

Kresba postavy člověka se považuje za nejčastější a nejoblíbenější motiv dětského výtvarného projevu od původu vývoje kresby až po jeho konec. Kresba postavy má různá vývojová stádia, dle kterých je možné posuzovat kvalitu jemné motoriky, vizuální percepce, vizuomotorické koordinace, mentální kapacitu a též otázku prostředí, ve kterém dítě žije. To znamená, že vývoj kresby postavy je vymezován procesem učení a zrání (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 37).

Potom, co dítě vytvoří kresbu, je vhodné používat různé projektivní otázky. Altman zde uvádí několik příkladů těchto otázek. Co si myslíš, že se ti na obrázku nejvíce podařilo? Co se ti tolik nepodařilo, nebo co bys chtěl na obrázku změnit? Případně jak změnit? Řekni mi něco o tvém výtvaru. Kdo je na obrázku? Je to kluk nebo holka? Kolik mu/jí je let? Co

dělá? Jakou má tato osoba právě náladu? Je smutná, naštvaná, nebo veselá? Proč tomu tak je? Co by podle tebe měla udělat? Co jí jde dobře, a co jí naopak nejde? Z čeho má strach? Co jí baví, co má ráda? Co by si nejvíce přála, co nejvíce potřebuje? Co jí vadí, co jí nejvíce trápí? S kým žije a kde? Jaká je podle tebe nejlepší část jejího těla? Jaká naopak nejhorší? Proč? Co doma od druhých slýchá často? S kým si tolik nerozumí? S kým naopak ano. Pokud by měla jen tři přání, co by to bylo? Máš pocit, že se u vás situace zlepšuje, nebo spíše naopak?

Některá kritéria, která jsou kvalitativní a používaná při posouzení získaného vývojového stupně, jsou schopna nám pomoci alespoň orientačně, i když hodnotíme celkovou úroveň vykonání projektivního testu u kresby postavy. Platí pro děti ve věku od 3,5 do 11 let života.

Mělo by se jednat o vhodné proporce hlavy i oka. Celá postava i profil hlavy by neměla obsahovat velké chyby. Nos by měl být nakreslen dvojdímní, to znamená, že kolečko, nebo jedna čárka není správně. Nohy a ruce mají být taktéž dvojdímní. Spojení paží s trupem má být na správném místě. Ramena by měla být na postavě znázorněna a paže má s trupem svírat menší úhel než 90°. Paže mají být přibližně stejně dlouhé jako trup. Také by se v kresbě měl objevit zobrazený ohyb paže v lokti, to však stačí u jedné paže. Šířka trupu by neměla být větší než jeho délka. Hlava by měla být přijatelně napojena k trupu a znázornění krku by se mělo také objevovat. Stejně jako u paží, nohy mají také splňovat správnou symetrii, spojení i proporce. Chodidla by měla být o něco delší než širší se znázorněním rozčleněného chodidla.

Jestliže kresba postavy patrně neodpovídá danému věku autora, často se jedná o závažný výstražný signál. U mladších dětí jde o zaostání v sociálním i v psychickém vývoji, nebo o regresi. U starších dětí to může znamenat organické poškození mozku, závažná psychická porucha nebo také mentální defekt.

Osobnost u dětí do dvanácti let není vyvrálá do takové míry, aby se mohla promítnout v kresbě. Avšak i menší děti se dokáží projektivně projevit a silně prožívají vztahy s ostatními lidmi. Kromě toho děti dokážou emoce na symbolické úrovni vyjádřit více, než jsou schopni vyslovit verbálně. Obvykle o dítěti poskytne mnohem více informací kresba začarované rodiny a kresba rodiny než samotná kresba postavy. Několik poznatků, které jsou využívány u projektivní kresby postavy, jako formální úroveň zpracování nebo obsahová interpretace, je možné využít i při interpretaci kresby rodiny.

Kresba rodiny je považována za symbolické zpracování postavení sociální skupiny, jak ji dítě prožívá či vnímá, případně jak by ji chtělo prožívat. Z kresby lze vypožorovat, jak dítě individuálně hodnotí příslušníky rodiny. Její využití je vhodné především pro děti od šesti do dvanácti let, protože mladší děti ještě postrádají dostatečné kreslířské schopnosti a starší děti již nebývají tolik spontánní (Altman, 2011).

2.7.2 Vývoj kresby postavy

Každé dítě může kresbu postavy znázorňovat v určitém věku odlišně, proto není jednoduché vymezit vývojovou úroveň kresby přesně. Přesto dle pozorování dětského kresebného vyjádření se nacházejí určitá vyobrazená schémata v určitých vývojových fázích. „Zlatým věkem dětské kresby“ nazýváme vývojové období od dvou do dvanácti let. Dětskou kresbou i kresbou postav získáváme trvalý přehled o vývoji dítěte a zároveň usnadnění sledování různých psychických změn

U dětí se kresba postavy začíná objevovat **mezi třetím a čtvrtým rokem**, výjimečně dříve. První náznak postavy se tvoří z čmáranic, které jsou většinou znázorněny v oválné podobě. V tomto případě dítě nevnímá ovál jako obrys hlavy, ale jako určitou hranici, ve které se nacházejí důležité rysy tváře (nos, oči, ústa atd.) K hlavě následně dítě připojuje dvě rovné čáry, případně několik čar paprskovité formy. Tokovou kresbu nazýváme „hlavonožcem“. Pokud dítě znázorňuje v kresbě postavy hlavu a nohy jako první může to souviset s jeho významem pro tyto části těla. Nohy slouží k pohybu, k stabilitě a ukotvení na zemi, ruce využíváme k doteku, uchopení a dalším aktivitám a hlava je nezbytným základem každého. Je možné, že dítě kreslí to, co je pro něj nejvíce podstatné v jistou dobu.

Ze všeho nejvíc u postavy vnímá hlavu a končetiny, v některých případech se objevují i obličejové detaily. Trup je v kresbě zobrazován později, je zřejmé, že pro mladší dítě není tolik důležitý. Toto období „hlavonožců“ není možné časově definovat, ale víme, že takto běžně začínají děti kreslit postavy na celém světě. Toto období může trvat pouze několik dní, ale také to může být několik týdnů. Dětské kresebné vyjádření není v každé kultuře stejně pojato, z toho důvodu se vývojové fáze postavy mohou lišit (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 39).

Ke konci čtvrtého a na začátku pátého roku dítěte kresebný projev začíná obsahovat schematické postavy. Místo takzvaných „hlavonožců“ se objevuje symbol kříže, v tomto případě se uplatňuje schopnost měnit nasměrování čar. Tímto primárním

nepřičleněným vyobrazováním se vývoj orientuje k diferenciaci (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 41).

Mezi čtvrtým a pátým rokem dítěte můžeme pozorovat mimo symbolu kříže také zobrazení otevřeného trupu. V kresbě se stále objevuje vyobrazení „hlavonožce“, avšak s pomocí dospělého člověka už je schopen nakreslit další jiné části těla. Dítě nakreslené dvě čáry propojí jednou či několika čarami a prostor v podstatě uzavře. Případně se může stát, že trup nakreslí samostatně (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 43).

Kolem pátého roku dítěte se kresba postavy stává vyspělejší a analytickou. Z lineárního zobrazování kresba přechází ke dvojdimenzionálnímu neboli plošnému znázorňování. Plošná kresba končetin postavy je významnou vývojovou změnou v kresbě. Trup je většinou zobrazen značně menší než hlava, která je stále pro dítě nejpodstatnější. Kresba je po stránce obsahové bohatá, objevují se důležité detaily, rozmanitost barev a prvků. Proporce těla postavy ne vždy odpovídá skutečnosti, ale jedná se o konvenční znázornění, kdy jsou ruce i nohy propojeny s trupem a veškeré důležité části těla se v kresbě vyskytují (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 46).

Kolem šestého roku se dítě ve vývoji kresby postavy zdokonaluje. Členění postavy je patrné, paže jsou jasně nasazeny k trupu a hlava je pokrytá vlasy. Také přibývají různé detaily, jako např. vlasy, prsty, oblečení, uši apod (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 47).

V sedmém roce začíná docházet k upřesnění proporcí postavy. Toto období je známé jako popisný realismus, v kresbě se vytrácí spontaneity a dochází k napodobování. Paže bývají propojeny s rameny, krk slouží jako mezičlánek, jež zatím není propojen s linií hlavy nebo trupu. Dítě také zdokonaluje různé detaily, jako je oděv a vlasy (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 48).

Kolem osmého roku kresba postavy bývá z části z profilu a také se obměňuje technické provedení. Často se jedná o tvarování jedné linie a kreslení zároveň krku, ramena a paží. Můžeme se setkat s kombinovaným profilem, kdy se jedná o vylepšení nohou, jež nejsou paralelně, ale sbíhají se. Typickým znakem tohoto období jsou jak symbolické, tak realistické prvky. Kresba postavy dívek a chlapců se v této fázi odlišuje (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 48).

U dívek převládají kresby s postavami princezen s mnoho detaily na oděvu. Výraz je obvykle ovlivněn jakýmsi stylem kresby v individuálních třídách, ale také dobou a

prostředím, ve kterém žije. Základní charakteristikou je výrazná barevnost a také napodobování různých postav z pohádek nebo oblíbených hraček.

U chlapecké kresby se spíše objevuje funkčnost. Na rozdíl od dívek se tolik nezaměřují na detaily. Postava má většinou velké paže a nohy. Dále jsou v kresbě velmi často zobrazovány různé bitvy, ale také auta, bagry, letadla, rakety, tanky a podněty z oblíbených filmů (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 50).

Kolem devátého roku je možné se setkat o úsilí zobrazení pohybu v kresbě postavy. Oděvy postav bývají velice detailní (rukáv, opasek, límeček...) a v obličeji se nachází všechny významné rysy. Charakteristické je zjednodušování postavy i tendence k zobrazování karikatur. Formální stránka obsahu ustupuje, kresby jsou dynamické. Častější je také zobrazování podle nějaké předlohy, vyskytuje se úsilí o stínování, perspektivu atd. Až do středního školního věku bývají tyto detaily kresby podstatnou vývojovou hodnotou, ale časem se jejich diagnostická důležitost snižuje. Ke konci této fáze se vývoj kresby postavy zastavuje (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 52).

V období kolem **deseti a jedenácti** lety se objevují pokusy o stínování, zachycení perspektivy a pohyb. Kresba má znaky prostorovosti a je to záměrný a tvořivý proces. Stále probíhá kreslení s předlohou a jedná se o kresebnou fázi, která se nazývá období „zlatého věku dětské kresby“ (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 53).

2.7.3 Kresba začarované rodiny

U kresby začarované rodiny je podstatné, že dítě může projevit svůj pohled na jednotlivé členy rodiny pomocí začarování jich do zvířete. Interpretace bývá náročnější, ale děti tuto metodu velmi dobře přijímají. Pro dítě je symbolika zvířete blízká a pochopitelná. Důležitost zvoleného zvířete v kresbě bývá většinou neuvědomovaná, proto je dítě schopno projevit pocity, které by za vědomí nedokázalo vyjádřit (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 112).

Pokud se jedná o divoká zvířata, většinou symbolizují agresivní vnímání člena rodiny. Zda jsou to domácí zvířata, jedná se o láskyplné prostředí v rodině, především u koček. Ale u nich dávejme pozor na jejich ambivalentnost, nezávislé chování a agresivitu (Davido, 2001, str. 61).

Podle kultury společnosti lze přisuzovat zvířatům jistou symboliku. Konkrétně se zvířatům přiřítají vlastnosti lidské, které je vystihují. Například **liška** je vychytralá,

přizpůsobivá a ráda se lstí. **Prase** bývá špinavé, ale též může být chytré. **Kočka** je mazlivá a nezávislá, ale zároveň je schopná škrábat a kousat. **Opice** je hravá, vtipná, chytrá a společenská. **Pes** je oddaný, ale často má vodítko. **Páv** je hezký, ale pyšný. **Chameleon** umí měnit barvy, nechá se lehce ovlivnit. **Králík** je drobný, velmi citlivý, zranitelný, může být kořistí. **Včela** bývá velmi pilná. **Krysa** je chytrá, velmi odolná a může vzbuzovat nechut'. **Myš** je malá a hezká. **Slepice** bývá hloupá, kuře malé a též zranitelné. Různé **šelmy**, jako např. vlk, lev, tygr aj. bývají silné, velké, mocné, mohou vzbuzovat strach, bezmoc, nebo respekt. **Medvěd** může být nešikovný, ale také silný ochránce. **Slon** je vnímán jako velké, inteligentní a sebevědomé zvíře. **Pták** bývá svobodný a bezstarostný, lítá si, kde chce. **Orel** je také svobodný, nezávislý, vyvolává respekt, ale zároveň někomu může ublížit. **Pštros** se často schovává a je silný, také může ubližovat druhým. **Sova** bývá moudrá a velmi bystrá. **Motýl** je hezký, veselý a barevný. **Labuť** je ladná, půvabná, hezká a věrná. **Mravenec** je malý, zranitelný, ale také velice pilný a trpělivý. **Pavouk** může vzbuzovat strach, je drobný, ale má moc. **Had** je vnímán jako zlý, jedovatý a záludný. **Ryba** bývá prospěšná, rychlá a je spojována se štěstím a pohodou.

Výklady zvířecích symbolů při interpretaci mohou být odlišné, proto je důležité vycházet z rozhovoru s dítětem. Také podstatným faktorem je vysvětlení od dítěte, kdo se nachází v kresbě a proč je začarováno do daného zvířete (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 114). Při interpretaci začarované rodiny lze určit různé charakteristické znaky.

Podstatné je, jaký mají zvířata, které děti nakreslily symbolický význam. Dítě připisuje zvířeti určité vlastnosti, nebo způsob jakým se chová, jež si pak pojí se členem rodiny. „*Například táta je tygr, protože hodně řve a všichni se ho bojíme. Máma je králík, protože stále někam poskakuje a utíká. A bratr je kůň, protože mě rád kope.*“ Též se může jednat o vzhled člena rodiny. „*Například máma je labuť, protože je půvabná a hezká. Táta je prase, protože je tlustý atd.*“ A je i možné, že význam symboliky zvířete může být podle funkce člena rodiny v domácím prostředí. „*Táta je včela, protože pracuje. Máma je medvěd, protože nás chrání aj.*“

Dále jsou v interpretaci symbolického významu podstatné odlišnosti nebo podobnosti vyobrazení. Pokud se dítě nakreslí stejně jako jiného rodinného člena, znamená to, že vyžaduje identifikaci. Potvrzuje, že se chce osobě podobat nebo vyrovnat a chce k ní patřit. Odlišné symbolické zobrazení člena rodiny může vystihovat rozdílnost osoby od druhých. Ale též to může vyjadřovat potřebu osoby oddělit se od rodiny, nebo její vzdálenost. Pokud

dítě sebe zobrazí jako malého nebo i odděleného od zbytku rodiny, většinou je to tím, že se cítí odstrčeně a odmítnut (Plevová & Pugnerová, 2022, str. 115).

2.8 Nevědomé znaky v kresbě

„Psát nevědomě znamená kreslit nevědomě sám sebe“ Pulver. Také lze říct, že kresba je jistým způsobem psaní, na které člověk musí být odvážný. Kresba oproti písmu dává autorovi mnohem větší volnost, může si vybrat na jakou část papíru bude kreslit apod (Davido, 2001, str. 29).

2.8.1 Čáry

Čára, jež dítě kreslí, o něm něco klasifikuje, jelikož jde o tzv. „nevědomé písmo“. Dítě bez sebedůvěry, bojácné se zábrany, velmi často kreslí čáry tenké, naznačené lehce, předělává ho a gumuje. Časté přeškrtávání též gumování může souviset s nízkou sebedůvěrou, ale také může jít o snahu něco skrýt. Pokud dítě kreslí silné čáry, např. i různými směry, někdy může i protrhnout papír, nejspíš se jedná o agresivní dítě. Dítě, které je vyrovnané, má sílu čar pod kontrolou. Děti, které kreslí špinavé, nedbalé a chaotické obrázky, mají většinou problémy se psáním. Kresbu doprovází intelekt a emoce. Pokud není sociální prostředí ideální, kresba může být neobratná. V tomto případě nejde o celkovou zaostalost dítěte, ale zaostalost duševní. Proto není možné analyzovat výtvarnou kresbu, aniž bychom přihlídlí k prostředí dítěte (Davido, 2001, str. 29).

2.8.2 Průběh kresby

Při kresbě je důležité sledovat reakce dítěte. Dítě může komentovat obrázek a říkat nějaký příběh. Podstatné může být pořadí v kterém dítě postavy vyobrazí, jelikož to souvisí s tím, jaký postoj ke členům rodiny zaujímá. Mezi prvními členy, jež dítě nakreslí, jsou ti, co pro něho jsou nějakým způsobem důležití. Některé postavy zobrazí velice pečlivě a jiné zas odbyde, to také souvisí se vztahy, které má s rodinou. Též je podstatné být v přítomnosti dítěte, ale nevyrušovat ho. Je vhodnější sedět jinde než naproti dítěte, aby nepociťovalo nějaké zábrany v kreslení a očekávání od dospělého (Davido, 2001, str. 30).

2.8.3 Vztažené ruce

V kresbě u postavy většinou autor zobrazí ruce a nohy. Dle toho, kam končetiny míří, lze usoudit za pozitivní či negativní hodnocení postavy, do které se autor projektuje. Na stejný způsob je možné dynamiku postav porovnat k směřování větví v testu „stromu“. Když

zkoumáme čáry, ke kterým jsou jednotlivý členové nakresleni, můžeme vyzkoušet agresivitu nebo lásku, jež k nim tvůrce kresby cítí. Pokud nakreslí otce silnými čarami a matku zobrazí lehkými čarami, je možné, že se dotyčné dítě nesrovnalo s oidipským komplexem, cítí agresivitu k otci a k matce má silné citové pouto. Odlišná intenzita čar hovoří o citech dítěte k jednotlivým členům na obrázku (Davido, 2001, str. 33).

2.9 Význam barev

Zajímavé by bylo zjistit, v jakém měřítku si uvědomujeme barvy ve světě, který nás obklopuje. Nejspíš je vnímáme jen pokud, že je máme v pozornosti, nebo jestli nás udiví jejich nečekaná přítomnost, intenzita, nebo nové souvislosti. Ale za normálních okolností vidíme bezbarvě, sice jsme si vědomy tvarů, světla a vzdáleností, jen ne barevnosti. Barevné vidění je individuální, zalíbení v různých barvách určuje schopnost rozlišovat a uplatnit se především, když můžeme volit dle naší obliby barevné tóny (Uždil, 1978, str. 55).

Před interpretováním kresby je nutné ověřit, zda dítě dobře slyší a vidí. V textu jsou uvedeny základní barvy, jež se objevují v dětském výtvarném projevu s určitými charakteristikami.

První barvou je **červená**. Tuto barvu velmi často používají děti před šestým rokem života. Pokud je dítěti více, než šest let může se jednat o tendence k agresivitě a nedostatkem kontroly emocí. Další barvou je **modrá**, kterou využívají i děti mladší pěti let. Svě chování dokážou více kontrolovat než děti, co využívají červenou barvu. Pokud dítě využívá modrou barvu kolem šestého roku, je v rodině adaptované dobře. Zda dítě používá velmi často modrou barvu, vykazuje to nadměrnou sebekontrolu. **Zelená** barva se dá srovnat s modrou, ale platí to především u sociálních vztahů. **Žlutá** barva bývá obvykle spojovaná s červenou barvou. Také může vyznačovat přílišnou závislost dítěte na rodiči. **Hnědá** barva může odrážet špatnou sociální či rodinnou adaptaci dítěte a konflikty v rodině (platí někdy i u žluté barvy). **Fialová** nebývá u malých dětí často využívaná barva. Je znakem nějakého neklidu a úzkosti. Často se objevuje s modrou, nebo zelenou barvou. Děti jí používají především v období špatné adaptace. Poslední barvou je **černá**, která se vyskytuje v kterémkoliv věku a ukazuje jistou míru úzkosti. Ale také může svědčit o bohatém duchovním životě. Objevuje se často v období puberty, kdy má vyjadřovat ostych ukazování citů a celkovou nepřístupnost (Davido, 2001, str. 37).

Při symbolice barev a její interpretaci je důležité si všimnout mnoho dalších faktorů, jako sociokulturní vlivy, móda, formy a linie apod. Ku příkladu extravertní dítě s impulzivitou a

afektivitou, stále vyhledává různé kontakty, často vyjadřuje své city, přitom má tendence k nestabilní emocionalitě, a přesto že se zdá necitlivé, velmi snadno ho ranní afektivní šoky. Toto dítě bude nejspíš používat velké množství barev, především žlutou, červenou, bílou a oranžovou. Naopak dítě introvertní, se kterým je těžké navázat kontakt a vyvíjí velmi omezenou činnost, se často uspokojí s malým množstvím barev. Většinou se jedná o jednu až dvě barvy. Obvykle to bývá modrá, zelená, fialová, černá nebo šedá. Dítě, které je stabilní a sociálně dobře adaptované většinou používá kolem čtyřech až pěti barev (Davido, 2001, str. 38).

3 Vlastní práce

Kresby začarované rodiny, jež jsem použila ve výzkumu, jsou hodnoceny kvalitativní formou. Zaměřuji se tedy především na porozumění dětského chování během kresby a rozhovoru s nimi, a následně zmapování jejich sociálního prostředí. Kresby slouží ke konstatování o dítěti a jeho vztazích v rodině.

3.1 Cíle

Ústředním cílem bakalářské práce je zjistit, jak se dané dítě cítí ve své náhradní rodině pomocí metody začarované rodiny. Výzkumná část se zaměřuje na kresbu rodiny dětí a následně rozhovoru s nimi. Také jsem k výzkumu využila rodinné případové studie k bližšímu poznání dítěte. Dále jsem se zaměřila na vypořádání reakce citového prožívání během samotné kresby začarované rodiny. A posledním cílem bylo vypořádat, zda má na vývoj dítěte vliv sociální prostředí a jeho výchova v náhradní rodinné péči.

3.2 Výzkumné otázky

1. Jak dítě vnímá své rodinné příslušníky na základě vyhodnocení kreseb začarované rodiny, rozhovorů a případových studií?
2. Jaké bylo citové prožívání dětí při kresbě začarované rodiny?
3. Jaký vliv má sociokulturní prostředí dítěte a jeho výchova v náhradní rodinné péči?

3.3 Metodologie výzkumu

Ve výzkumné části jsem využila kvalitativní formu a využila jsem metodu rozhovoru s vybranými dětmi z náhradní rodinné péče. Veškeré kresby a rozhovory probíhaly v organizaci Rodinné mosty, z. s, v Praze. Organizace se zaměřuje na děti, které jsou v náhradní rodinné péči a jejich rodinu. Mého výzkumu se zúčastnilo celkem sedm dětí ve věku od 8-11 let. Veškerá jména, jež jsou ve výzkumu použita, jsou anonymní. Na mladší školní věk jsem se zaměřila, jelikož děti v tomto věku kresbu samy vyhledávají a tato aktivita je jim blízká.

3.4 Realizace kresby

Před rozhovorem jsem spolu se sociální pracovnící nechala děti vypracovat zadání. Každé dítě dostalo totožné zadání a mělo k dispozici papír A4, obyčejnou tužku, gumu a

čtyřicet barevných pastelek. Zadání znělo takto: „Představ si, že přijde kouzelník a začaruje tvou rodinu do zvířátek. Nakresli, jak si tvou začarovanou rodinu představuješ.“

Kresba začarované rodiny obvykle představuje charakteristické rysy členů rodiny, do kterých jsou dítětem „začarováni“. *Z kresby lze vyzorovat, jak dítě individuálně hodnotí příslušníky rodiny. Její využití je vhodné především pro děti od šesti do dvanácti let, protože mladší děti ještě postrádají dostatečné kreslířské schopnosti a starší děti již nebývají tolik spontánní* (Altman, 2011). Základním faktorem je však verbální komunikace s dítětem. Během toho, co dítě plnilo své zadání, jsem pozorovala jeho reakce a jeho celkové prožívání. Po dokončení kresby následoval rozhovor, který měl formu polostrukturovaného dotazování. Vypracování kreseb dětí trvalo zhruba okolo 7-15 minut a následné rozhovory s dětmi okolo 5 minut.

Dále jsem se zaměřila na získání dat z kreseb formou metody začarované rodiny a vyhodnocení cílových otázek. Také jsem vypracovala rodinné kazuistiky dětí, abych se v rodinných vztazích dokázala více orientovat. Metodu kresby rodiny a kresbu začarované rodiny lze využít pouze po adaptaci dítěte do rodiny či v okamžiku krizové situace v rodině.

3.5 Kazuistiky

3.5.1 Marek

První dítě, které jsem zvolila do mé bakalářské práce, je devítiletý Marek, který je žákem základní školy. Má dyslexii a zvýšenou agresivitu, která mu znepříjemňuje řešení každodenních životních situací.

Marek je v pěstounské péči již čtvrtým rokem u své biologické babičky, jejímž synem je právě Markův otec. Ta žije bez partnera, proto je na výchovu chlapce sama. Markova rodina je dysfunkční, protože docházelo mezi členy rodiny k velkým hádkám. Do soužití matky a otce stále mluvila babička, která s nimi žila v jedné domácnosti. Kromě toho v rodině velmi často přespávali jejich příbuzní, což k harmonické rodinné atmosféře příliš nepomohlo. Marek byl ve své rodině zanedbávaný a nechápal, kde je jeho místo. Stal se obětí domácího násilí ze strany otce, který má sklony k alkoholismu a utíká tak od problémů.

Markova školní docházka byla značně zanedbaná, ve škole se pomočoval a měl sociální problémy. V souvislosti s tímto trápením mu byl přidělen asistent pedagoga. Škola zařídila, aby Marek začal docházet na terapie. Tak se u něj provedlo psychologické vyšetření, logopedie a sociální anamnéza.

Babička, Markova pěstounka, ho nechává často u rodičů na pár dní, ale je to pro něho značně toxické prostředí. Chlapec chce zůstat se svou biologickou matkou, má k ní silnou citovou vazbu a ta má také zájem syna vidat. V rodině však její slovo nemá velký význam, protože pěstounka ji často shazuje. Marek se se svou babičkou necítí dobře a ze svého otce má strach, přičemž ten je ze strany babičky podporován.

3.5.2 Klára

Dalším dítětem, jež jsem využila do kvalitativního výzkumu mé práce, je Klára. Jedná se o jedenáctiletou dívku, která je od svých tří let v pěstounské péči v šestičlenné rodině. Její biologická matka byla závislá na drogách a stále s nimi bojuje, zatímco otec byl donedávna ve výkonu trestu.

Vzhledem k tomu, že Klára byla v pěstounské péči již v raném věku, neměla možnost vytvořit pevné vazby se svou biologickou rodinou. Otec ji nenavštěvuje, ale jednou za čas jí zavolá nebo pošle nějaký dar. Její biologická matka Kláru nekontaktovala už několik let, nejspíše v důsledku stále existující drogové závislosti.

Klára navštěvuje základní školu, kde se potýká se sociálními problémy, konkrétně se šikanou jejích spolužáků. Tyto zkušenosti ovlivňují její sebevědomí a způsobují jí stres a úzkost. Její pěstouni však dělají maximum pro to, aby ji podpořili a pomohli jí se s danou situací vyrovnat.

Klára má také problémy s růstem a v důsledku toho podstupuje hormonální léčbu. Kromě toho ji trápí nízká váha a časté bolesti hlavy. Její pěstouni se snaží ji podporovat a poskytují jí pomoc odborníků, aby jí pomohli překonat tyto obtíže.

Dívka se však navzdory všem zdravotním či sociálním problémům nachází v harmonickém rodinném prostředí, kde je milována a dostává se jí dostatečné péče. Její pěstouni jí poskytují potřebnou podporu v oblasti zdraví, vzdělání a vývoje.

3.5.3 Marie

Další dívkou je devítiletá Marie, která navštěvuje základní školu. Má starší sestru Nelu, která je také součástí tohoto výzkumu a bude později představena.

Marie pochází z šestičlenné rodiny, jež byla dysfunkční, proto byli všichni čtyři sourozenci odebráni z rodiny a následně svěřeni do dětského domova, kde pobývali zhruba rok. Přáním starších sourozenců bylo zajistit svým nejmladším sestrám svěřeni do

pěstounské péče, což se také podařilo. Když byly Marii dva roky a její starší sestře Nele čtyři roky, byly svěřeny do pěstounské péče na přechodnou dobu v Karlovarském kraji. Pěstounka neměla v plánu si dívky nechat déle než osm měsíců. Z toho důvodu se starala pouze o zajištění jejich základních potřeb a vynaložila snahu o to nevytvářet s dívkami citové pouto. Sestry byly velmi špinavé a jedly nadměrné porce. Poté pěstounka tvrdila, že by si chtěla nechat v pěstounské péči pouze Marii, ale nakonec zažádala o předběžné opatření o obě dívky a ty jí byly svěřeny do péče. V tom okamžiku změnila stravovací návyky v rodině a snažila se nastolit zdravou stravu. Rok s dívkami zůstávala doma, jelikož pracuje jako účetní, která je samostatně výdělečně činná. U dívek chyběly sociální návyky, ničily hračky, nedokázaly navázat sociální vazby ve školce apod.

Marie má logopedickou vadu a trpí úzkostmi. Převládá u ní snaha zavděčit se za každou cenu pěstounce. Opakovaně byla hospitalizována se zánětem ledvin. Pro její pěstounku nemá jídlo významnou hodnotu, proto má k němu Marie pokřivený vztah a je u ní podezření na poruchu příjmu potravy, což způsobuje její neustálé přejídání. Její sestra Nela ji navádí k vzájemné spolupráci krádeže jídla v obchodě, které musela již několikrát řešit policie.

V letošním školním roce Marie s Nelou dostaly důtku třídního učitele za vynucování předání svačin od spolužáků. Ve škole má průměrné výsledky a je bez podpory. Nyní se vyšetřuje klinickou psycholožkou s podezřením na poruchu příjmu potravy a další úzkostné poruchy.

3.5.4 Nela

Další dívkou je jedenáctiletá Nela, starší sestra Marie, která byla výše představena. Navštěvuje základní školu a její sociální i rodinná anamnéza je stejná, jako u její již zmiňované sestry.

Nela měla v dětství odklad školní docházky z důvodu její celkové nezralosti. Od první třídy měla velmi problémovou adaptaci. V současnosti má třetí stupeň podpory, konkrétně asistenta pedagoga a její školní výsledky jsou průměrné.

Nelino chování je poměrně problémové. Spolu se sestrou brala ve škole spolužákům svačiny a kradla v obchodě. Taktéž, jako u její mladší sestry, je podezření na poruchu příjmu potravy a jiné úzkostné poruchy, jež se nyní vyšetřují klinickou psycholožkou.

3.5.5 Lukáš

Daším dítětem je desetiletý chlapec jménem Lukáš, který je žákem základní školy. Má mladšího bratra Michala, který je také součástí tohoto výzkumu a bude později představen.

Lukáš byl při předběžném opatření spolu s jeho mladším bratrem Michalem svěřen do péče jejich babičky. Do té doby žil se svou matkou a jejím přítelem, který chlapce fyzicky týral a celkově byla jeho péče zanedbávána. Chlapec má matku společnou s bratrem Michalem, otce mají však odlišného. Jeho biologického otce nepoznal a není s ním nijak v kontaktu. Matka je drogově závislá a o syny se žádným způsobem nezajímá. Ze strany matky má Lukáš ještě tři nevlastní sestry. Během pobytu v azylovém domě byl chlapec pohlavně zneužit jiným klientem.

Lukáš má disharmonický vývoj osobnosti.

3.5.6 Michal

Dalším dítětem je devítiletý Michal, mladší bratr již zmíněného Lukáše.

Michal byl při předběžném opatření spolu s bratrem Lukášem svěřen do péče babičky pro zanedbávání péče a fyzické týrání. Chlapec byl do té doby svědkem domácího násilí. Jeho matka je drogově závislá a o syny se nezajímá. Oba bratři nemají přehled o tom, kolik mají sourozenců ze strany matky.

Michalův biologický otec je paradoxně emočně více vázán k nebiologickému synovi Lukášovi, kterého také vychovával. Současně je ve výkonu trestu a každý den z věznice telefonuje rodině. V tu chvíli se pro oba bratry vždy zastaví vše ostatní.

Michalova babička, pěstounka, je matkou jeho otce. Žije s partnerem, ten se však o výchovu dětí nezajímá a žádným způsobem se jí neúčastní.

Michal má poruchu pozornosti – ADHD. Má lepší rozumovou výbavu než jeho starší bratr Lukáš.

3.5.7 Lucie

Poslední dívkou je osmiletá Lucie, jejíž rodiče jsou alkoholici. Otec nebyl schopen se o dceru postarat a její matka byla ve výkonu trestu, proto byla Lucie umístěna do péče k babičce. Pěstounku však museli hospitalizovat kvůli zdravotním komplikacím a po tuto

dobu se o dívku staral strýc, babičky syn. Bohužel se později ukázalo, že strýc Lucii pohlavně zneužíval.

Po odhalení této situace byla dívka umístěna do dětského domova. Její zneužívání způsobilo značné psychické problémy a traumata, která ji budou pravděpodobně ovlivňovat po celý život. Je důležité, aby byla poskytnuta odpovídající odborná péče, aby mohla prožít proces hojení a zotavení.

Lucie byla vyšetřena klinickou psycholožkou, kde se došlo k závěru, že dívka trpí úzkostmi, poruchami spánku, cítí strach a nedůvěru k lidem. Myslím si, že je třeba přijmout opatření ke zlepšení systému ochrany dětí před zneužíváním a zanedbáváním, aby se takové situace v budoucnu minimalizovaly.

3.6 Rozbor kreseb začarované rodiny

3.6.1 Marek

Obrázek 1: Markova kresba

Zdroj: vlastní výzkum

Počátek kresby: Marek nad zadáním nějakou dobu přemýšlel, ale pak začal kreslit.

Průběh kresby: Jako první nakreslil matku jako hada zelenou a červenou barvou. Následně nakreslil babičku, jako veverka. Zobrazil ji celou červeně a přitom používal agresivní rychlé tahy. Nakonec znázornil otce jako hnědého koně. Sebe na obrázku nezobrazil vůbec. Zdál se při kresbě rozrušený a naštvaný.

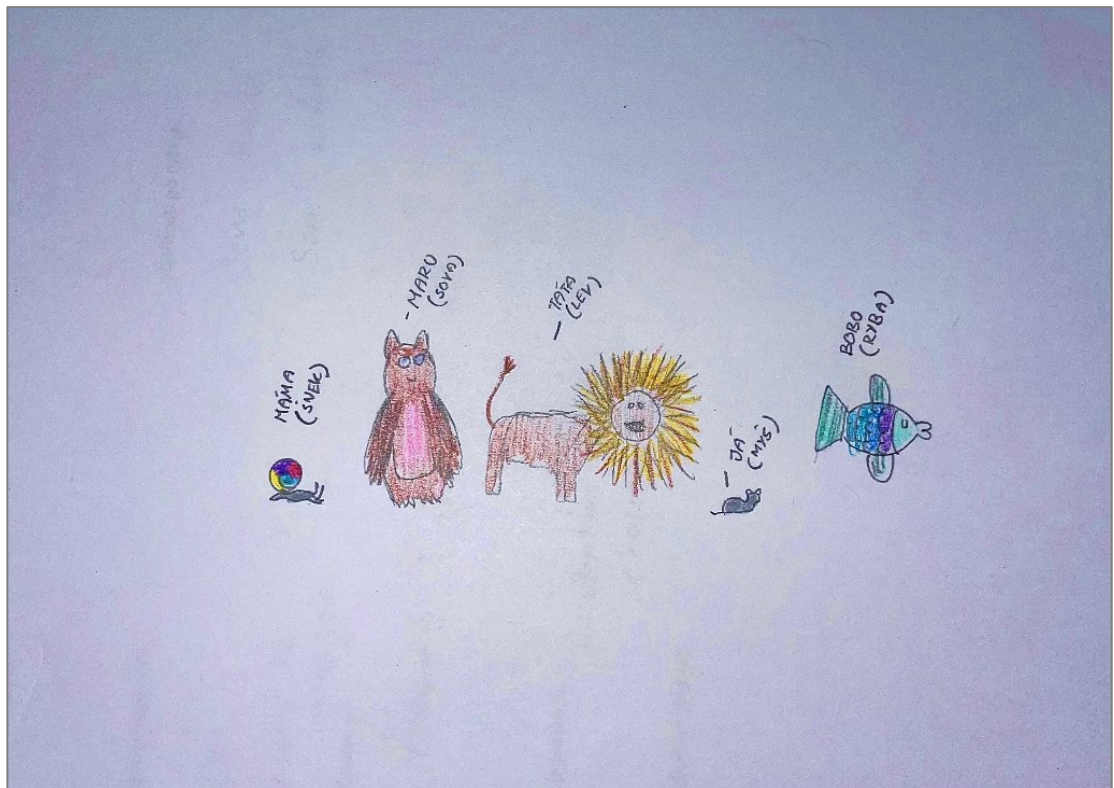
Ukončení kresby: Kresba trvala asi osm minut. Marek komentoval kresbu až po jejím dokončení.

Rozhovor: Marek se během kresby soustředil a komentoval ji až po dokončení. Na dotaz, proč je babička červená, odpověděl, že červenou barvu nemá rád. K volbě zvířat se vyjádřil takto: „*Babička je začarovaná do veverky, protože skáče a je doma zmatek. Táta je začarován do koně, protože utíká a kope. Skoro nikdy není doma. Máma je začarovaná do hada, protože hřeje a obtáčí se kolem mě. A když by mi někdo chtěl ublížit, tak ho uštkne.*“

Shrnutí: Marek hodnotí pozitivně matku, ač se to na první pohled může zdát, že se jedná o negativní hodnocení. Tento příklad názorně ukazuje to, že bez výkladu je kresba prakticky nepoužitelná. Otce vnímá negativně, má z něho strach. Babičku vnímá též negativně, stresuje ho – začmáraný obličej, tahy různými směry, přetahy. Sebe nenakreslil vůbec, protože neví, kam patří v rodině. V kresbě si můžeme povšimnout silných tahů, různými směry, především na pěstounce. To může vypovídat o jeho negativnímu vztahu s babičkou, ale také s jeho agresivitou. U pěstounky použil červenou barvu, což opět poukazuje na jeho agresivitu.

3.6.2 Klára

Obrázek 2: Klářina kresba

Zdroj: vlastní výzkum

Počátek kresby: Nad zadáním také chvíli přemýšlela, pak si vybrala několik barev a začala s kresbou.

Průběh kresby: Jako první kreslila svou starší sestru jako sovu. Dále vedle sovy zobrazila otce jako lva. Jako třetí zobrazila matku jako šneka, poté sebe jako myš a nakonec bratra jako rybu.

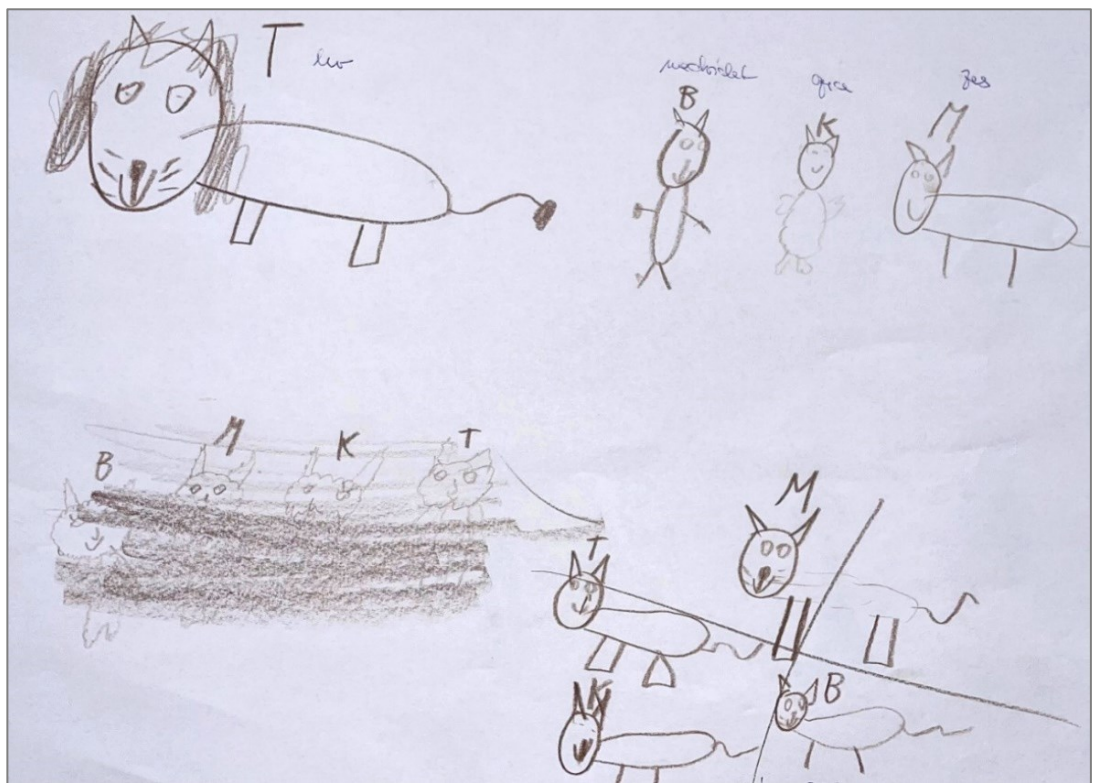
Končení kresby: Kresbu, která trvala zhruba 10 minut, komentovala až po jejím dokončení.

Rozhovor: Klára se po celou dobu kresby velmi soustředila a pečlivě zobrazovala detaily členů rodiny. Každého člena rodiny začarovala do jiného zvířete. Matka je šnek, otec je lev, sestra je sova a bratr je ryba. Sama sebe autorka zobrazila jako malou myš. Kresbu komentuje: „Máma je šnek protože je pomalá a pečlivá. Táta je lev, protože je hlava rodiny a všemu doma velí. Sestra je sova, protože pořád hučí a je chytrá. Bratr je ryba, protože je mu všechno jedno a nechal umřít rybičky. A já jsem myš, protože jsem malá a nepodstatná.“

Shrnutí: Kresba je barevná s velmi propracovanými detaily. Je zřejmé, že si Klára na výtvaru dala záležet. Jako první nakreslila její starší sestru jako sovu, jež je jako jediná otočená vpřed. Sestru vnímá pozitivně, bere ji jako vzor, jen se s ní občas nedohodne. Důvodem zvolení symbolu sovy bylo, že stále hučí. Sebe nakreslila jako myš a po rozhovoru bylo zřejmé, že sebe vnímá jako nepodstatnou, i přes její velmi extrovertní a nepřehlédnutelnou povahu. „Máma je šnek, protože je pomalá“: ale zároveň si myslím, že to může být vnímáno ze strany dívky tak, že doma nemá takové slovo, ale má k ní velmi silné citové pouto. Otce vnímá jako hlavu rodiny, toho, co vše řídí. Ale navzdory menším hádkám otce vnímá také pozitivně. Bratra vnímá též pozitivně. Tahy na obrázku jsou uspořádané a pod kontrolou, Klára působí vyrovnaně.

3.6.3 Marie

Obrázek 3: Mariina kresba

Zdroj: vlastní výzkum

Počátek kresby: Marie skoro ihned začala kreslit. Vypadalo to, že nad zadáním moc nepřemýšlela. Vybrala si obyčejnou tužku a začala kreslit.

Průběh kresby: Nejdříve nakreslila vpravo dole „rodinu koček“, ale vzápětí ji přeškrtnla. Poté nakreslila rodinu vlevo, ale s komentářem, že si jí to nepovedlo, ji opět zaškrtnala.

Nakonec zobrazila rodinu na horní části papíru, se kterou už byla spokojená. U finální rodiny zobrazila jako prvního otce jako lva. Dále sebe jako medvídka, sestru jako opici a matku jako psa.

Ukončení kresby: Kresba trvala přibližně sedm minut.

Rozhovor: Marie se až tolik na kresbu nesoustředila a chaoticky kreslila členy rodiny. Dvakrát nebyla s kresbou spokojena, tak ji začmárala. Během kresby měla pár komentářů, především, když ji začmárala. Každého člena začarovala do jiného zvířete. Otec je lev, matka je pes, sestra je opice a sebe zobrazila jako medvídka. Kresbu okomentovala: „Táta je lev, protože nás chrání. Já jsem medvídek, protože jsem někdy nešikovná. Sestra je opice, protože opice jsou otravné. A máma je hlídací pes, protože nás hlídá.“

Shrnutí: Kresba začarované rodiny vykazuje chudší detaily a schématické znázornění lze přisoudit k nižší rozumové výbavě dívky. To může souviset i s chaoticky nakresleným obrázkem. V obrázku potvrzuje koalici s pěstounem, vnímá ho jako největšího a nejvýznamnějšího v rodině. Na obrázku je velikostně značně větší než zbylé postavy v rodině. Pěstounku znázornila jako hlídacího psa, což může souviset s tím, že jsou dívky pod neustálým dohledem pěstounky. Obrázek vytvořila ve třech variantách, dvě varianty sama znehodnotila. I v tomto případě je patrné, že je pěstounka pro Marii významnou osobou, ve dvou znehodnocených variantách ji zobrazila v druhém pořadí. Použila jen hnědou barvu, jedná se spíše o introvertní povahu. Hnědá může zobrazovat konflikty v rodině, nebo pocit špatné adaptace dívky.

3.6.4 Nela

Obrázek 4: Nelina kresba

Zdroj: vlastní výzkum

Počátek kresby: Nela nad zadáním chvíli přemýšlela, poté si vybrala několik pastelků a pomalu se pustila do tvorby.

Průběh kresby: Nela se na rozdíl od mladší sestry na tvorbu obrázku soustředila a postupně zobrazovala členy rodiny. Všechny znázornila jako opice. Jako první nakreslila matku a sebe. Nela sedí u matky, se kterou má propojené ruce. Dále zobrazila otce a ve stejné pozici, jako u matky, u něj sedí sestra.

Ukončení kresby: Kresba trvala okolo deseti minut a dívka ji komentovala až po dokončení.

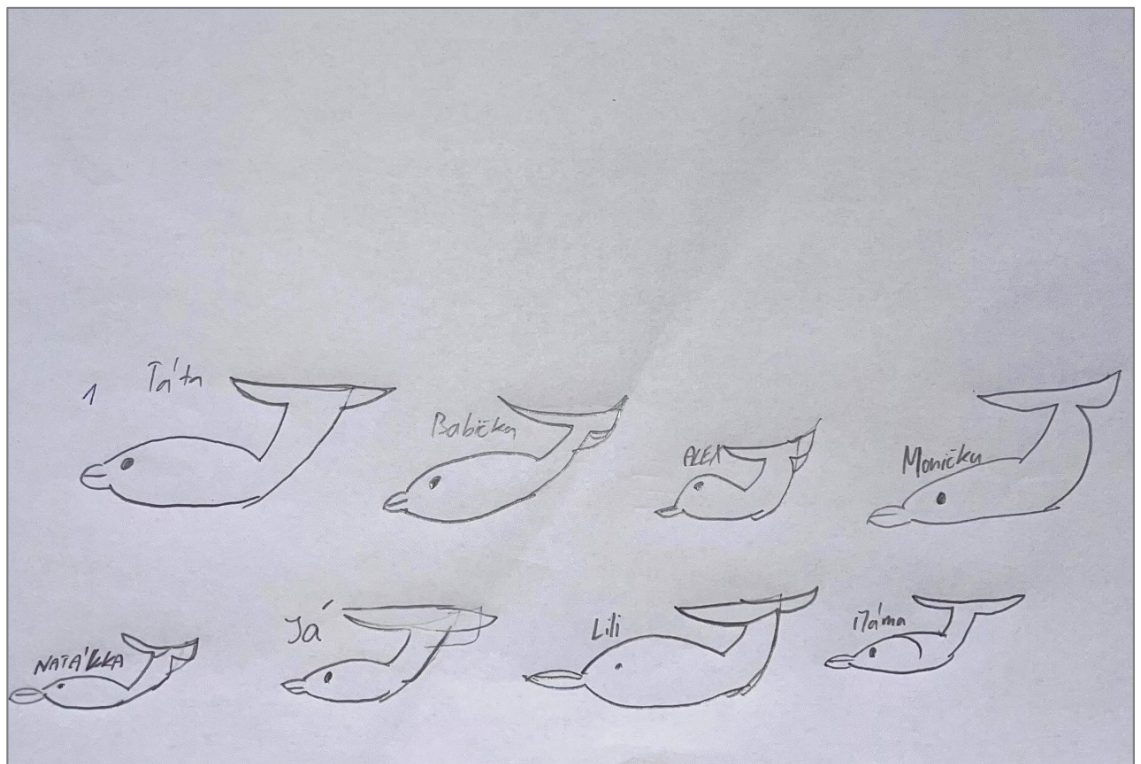
Rozhovor: Nela byla během kresby velmi soustředěná a rozmýšlivě vypracovávala zadání. Všechny členy rodiny začarovala do opic. Její komentář ke kresbě byl: „Všichni jsme začarované do opic, protože je to moje nejoblíbenější zvíře.“

Shrnutí: Kresba začarované rodiny se slovním vyjádřením koresponduje s pozorováním, kdy pěstounka je pro Nelu vztahově důležitou osobou. Vnímá v rodině vytvořené koalice, které lze jasně vypočítat z obrázku. Pěstounka má v kresbě více

detailů, má zvýrazněná ústa, což by mohlo souviset i s tím, že stále mluví. Je patrná velikostí touha dívek vytvořit vazbu s dominující osobou. Má velkou snahu se zavděčit zejména pěstounce a cítit se v rodině přijímaná. Není schopná ovládnout stres, který saturuje přejídáním. Pěstouna hodnotí pozitivně, ale z důvodu jeho pracovní vytíženosti k němu nemá takové pouto. Pěstoun chování dívek hodnotí rovněž negativně, ale dívky netrestá s ohledem na minimum stráveného času. Na obrázku lze také vypořadovat vazbu mladší sestry Marie s pěstounem. Využila okolo pěti odstínů barev, to může vypořadovat o tom, že je emocionálně spíše stabilní a vyrovnaná.

3.6.5 Lukáš

Obrázek 5: Lukášova kresba

Zdroj: vlastní výzkum

Počátek kresby: Lukáš nad zadáním přemýšlel jen malou chvíli, poté si vybral obyčejnou tužku a kreslil.

Průběh kresby: Lukáš všechny znázornil jako delfíny. Postupně kreslil začarované členy rodiny a pojmenovával je. Jako první znázornil otce, poté babičku, dále mladšího bratra, dvě sestry, sebe, další sestru a až nakonec matku.

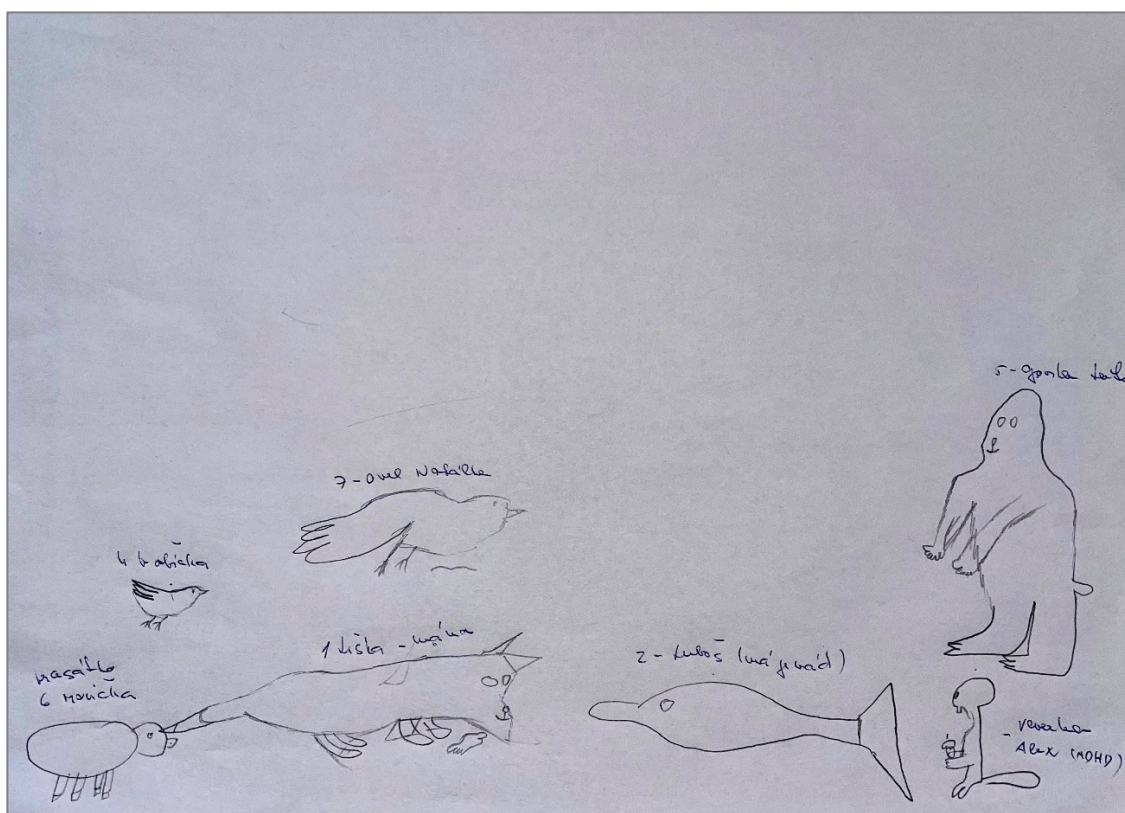
Ukončení kresby: Kresba trvala přibližně osm minut a komentoval ji až po jejím dokončení.

Rozhovor: Lukáš pečlivě a soustředěně plnil zadání. Všechny členy rodiny začaroval do delfinů. Komentoval to takto: „Všichni jsou začarovaní do delfinů, protože je mám nejradši. A jako prvního jsem nakreslil tatínka, protože je pro mě nejdůležitější. Babička je hned vedle táty, protože se o nás stará.“

Shrnutí: Z kresby je vidět hierarchie, kterou Lukáš vnímá v rodině. Otce vnímá kladně, považuje jej za nejdůležitějšího člena rodiny, i přes to, že je ve výkonu trestu. Babičku vnímá spíše negativně, je na něho velmi přísná. K Michalovi má také citovou vazbu, rozumí si ním. Ostatní polorodé sourozence hodnotí též kladně. Matku nakreslil jako poslední, vnímá ji negativně, v rodině se o ní nemluví v pozitivním slova smyslu. Vybral si pouze jeden odstín barvy, to vypovídá o tom, že bude spíše introvertní povahy.

3.6.6 Michal

Obrázek 6: Michalova kresba

Zdroj: vlastní výzkum

Počátek kresby: Michal si zadání nechal projít hlavou a chvíli jen seděl. Poté si jako jeho bratr vybral obyčejnou tužku a začal kreslit.

Průběh kresby: Během kresby nemluvil, pouze plnil zadání. Měl potíže se soustředěním, stále koukal kolem sebe. Jako první znázornil matku, poté bratra Lukáše, dále sebe, babičku, otce a nakonec dvě sestry.

Ukončení kresby: Kresba trvala asi patnáct minut.

Rozhovor: Michal byl nesoustředěný, stále se díval kolem sebe, ale pokaždé se vrátil ke kresbě, kterou i dokončil. Každého člena začaroval do jiného zvířete. Vyjádřil se ke kresbě takto: „Maminka je liška, protože je chytrá, hodně slibuje a krade. Brácha je delfín, protože je to jeho nejoblíbenější zvíře. Já jsem veverka, protože mám hodně energie. Babička je ptáček, protože pořád něco zařizuje. Táta je gorila, protože se Lukáš goril bojí a nemá je rád. Sestra vlevo je prase, protože je pořád špinavá. A sestra nahoře je orel, protože ji mám moc rád.“

Shrnutí: V kresbě lze vyzorovat přetahování tužkou a gumování, tahy tužkou jsou lehké, to může souviset s nízkou sebedůvěrou. Dokončení obrázku mu trvalo o něco déle. V tomto případě tyto faktory mohou souviset s jeho poruchou pozornosti – ADHD. Matku hodnotí spíše pozitivně, i přes to, jak se o ní v rodině mluví. Druhého zobrazil bratra Lukáše jako delfína, s tím, že to je bratra nejoblíbenější zvíře, hodnotí ho též kladně. Třetího zobrazil sám sebe, kde se začaroval do veverky- „protože mám hodně energie“. Další zobrazil pěstounku jako ptáka, výrazně menší než ostatní postavy na obrázku. Poté zobrazil otce jako gorilu, vnímá tak jeho dominantnost v rodině, a to i přes to, že je otec ve výkonu trestu. Je pro něj nejdůležitějším členem rodiny. Jako poslední zobrazil dvě polorodé sestry, které s nimi nežijí v jedné domácnosti, vnímá je však kladně. Též si vybral si pouze jeden odstín barvy, bude spíše introvertní povahy.

3.6.7 Lucie

Obrázek 7: Luciina kresba

Zdroj: vlastní výzkum

Lucie dostala za úkol nakreslit svou začarovanou rodinu, ale zadání nedokázala splnit.

Počátek kresby: Chvíli trvalo, než začala s kresbou a než si promyslela, jak rodinu nakreslit. Ze všech barev, které měla na výběr, si nakonec vybrala obyčejnou tužku a pustila se do kresby.

Průběh kresby: Dívka nakreslila sebe jako vílu a nikoho jiného na obrázku nezobrazila. Během kresby působila rozrušeně a smutně. V průběhu kresby si vybrala ještě růžovou pastelku a naznačila s ní pár detailů. Když dokreslila celou vílu, následně obličej začmárala.

Ukončení kresby: Poté, co obrázek dokreslila, tak se znepokojivě rozplakala a nechtěla mluvit o tom, co tuto reakci vyvolalo.

Rozhovor: Lucie kresbu komentovala v průběhu kresby. „Vílu kreslím, protože bych jí jednou chtěla být a také bych chtěla mít křídla.“

Shrnutí: Následně bylo v šetření zjištěno, že je pohlavně zneužívaná svým strýcem. Cítí bezmoc, má pocit, že jí nemá kdo chránit. Na obrázku se nevyskytují žádní členi rodiny,

pouze Lucie začarovaná do víly. Na základě jejího silného prožívání při kresbě a zjištění pohlavního zneužívání příbuzným, je zřejmé, že se cítí ohrožená a osamocená. Nebyla proto schopná zobrazit ani své pěstouny. I přesto, že má se svou pěstounkou blízký vztah, cítí v této situaci bezmoc. Tahy na obrázku jsou lehké a velmi nesebevědomé, obličej je začmáraný.

3.7 Výsledky výzkumu

V kvalitativním výzkumu bylo stanoveno několik výzkumných otázek, které jsou v závěru zodpovězeny.

3.7.1 Výzkumná otázka č. 1

Prvním cílem bylo vyhodnotit, jak se dané dítě cítí ve své rodině a zda se v ní cítí přijato.

K vyhodnocení byla vytvořena tabulka, kde je u každého dítěte přiřazen jeho postoj k jednotlivým členům rodiny. Na základě rozhovorů a kazuistik byl určen postoj spíše negativní nebo spíše pozitivní, který dítě zaujímá k rodině. Pomlka je v místech, kde se dítě o daném členovi rodiny nezmínilo, nebo ho např. nezná. Je nutné dodat, že se jedná o mé subjektivní pocity, které jsem následně vyhodnotila ze získaných dat.

Tabulka 1: Vztah dětí ke členům rodiny

	Otec- biologický	Matka- biologická	Pěstoun	Pěstounka	Sourozenci
Marek	Negativní	Pozitivní	-	Negativní	-
Klára	Pozitivní	Pozitivní	Pozitivní	Pozitivní	Pozitivní
Marie	-	-	Pozitivní	Pozitivní	-
Nela	-	-	Pozitivní	Pozitivní	-
Lukáš	Pozitivní	Negativní	-	Negativní	Pozitivní
Michal	Pozitivní	Pozitivní	-	Negativní	Pozitivní
Lucie	-	Pozitivní	Negativní	Pozitivní	-

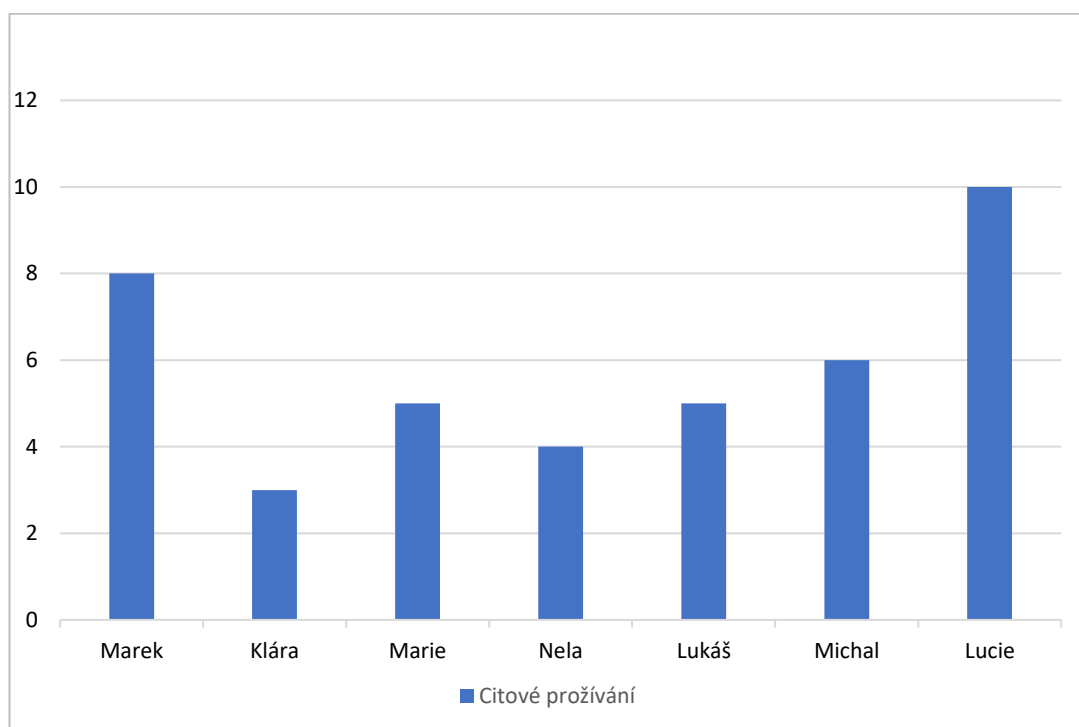
Tři děti ze sedmi se dle vyhodnocení cítí v rodině přijati všemi členy rodiny. Další tři děti vnímají svou přítomnost ve své rodině ve vztahu k pěstounům negativně, se sourozenci však problém nemají. Pouze u jednoho dítěte bylo vnímání v náhradní rodinně komplikovanější vzhledem k jeho citovému prožívání u výkresu.

3.7.2 Výzkumná otázka č. 2

Dalším cílem ve výzkumné části bylo zjistit citové prožívání dětí během kresby.

Na základě vlastního pozorování byl vytvořen graf ze subjektivního prožívání dětí při kresbě začarované rodiny. Při posuzování citového prožívání dětí při jejich kresbě byl vytvořen graf, ve kterém byly jejich aktuální pocity ohodnoceny ve stupnici od 1 do 10, od nejmenšího po největší.

Obrázek 8: Graf intenzity citového prožívání dětí v průběhu kresby

Zdroj: vlastní výzkum

- Stupnice 1-2: Nezařadila jsem do této kategorie žádné z dětí. Všechny děti, které se mého zadání zúčastnily to nějakým způsobem prožívaly.
- Stupnice 3: K této stupnici citového prožívání při kresbě jsem přiřadila pouze jednu dívku – Kláru. Důvodem zařazení do nízké stupnice je dívky klidné a neutrální prožívání během kresby. Podle mého dojmu má Klára v kresbě zálibu, je pečlivá. Ale z mého pozorování zde během realizace testu neproběhlo mnoho emocí.

- Stupnice 4-6: Do této stupnice, jež značí zhruba průměrné citové prožívání při kresbě, jsem zařadila nejvíce dětí – Marii a bratry Lukáše a Michala. Marie nad kresbou skoro nepřemýšlela a chaoticky kreslila rodinu. Dvakrát celou rodinu přeškrtnula a až napotřetí byla s výtvořem spokojená. Vypozorovala jsem u ní nesoustředěnost a roztržitost. Lukáš nad zadáním přemýšlel jen chvíli a poté pečlivě vykresloval členy rodiny. Během kresby i gumoval a snažil se napodobit detaily. Byl soustředěný, ale zároveň se zdál být trochu rozrušený. Jako poslední je Michal, který byl naopak od bratra nesoustředěný. Stále se nechal něčím rozptylovat kolem sebe, ale zadání také vypracoval do konce. U všech dětí jsem vypozorovala nějaké emoční prožívání během kresby, ale dle mého to probíhalo v rámci normy.
- Stupnice 7: nezařazeno
- Stupnice 8: Zde jsem zařadila Marka, jelikož jsem u něho vypozorovala větší citové prožívání při kresbě než u předešlých dětí. Působil rozrušeně a poněkud agresivně, především, když kreslil babičku „začarovanou“ do veverka. Vybral si červenou barvu, na tužku tlačil a kreslil všemi směry.
- Stupnice 9: nezařazeno
- Stupnice 10: Do nejvyšší stupnice jsem zařadila Lucii. V první řadě nedokázala splnit zadání. Po celou dobu plnění úkolu vypadala smutně a nervózně. Po dokončení obrázku se silně rozplakala.

3.7.3 Výzkumná otázka č. 3

Posledním cílem bylo vyhodnotit, zda sociokulturní prostředí dítěte a jeho výchova v náhradní rodinné péči ovlivňuje jeho vývoj a rozvoj.

Dle mého vyhodnocení všechny děti zásadně ovlivňuje jejich prostředí v rodině. Nepříznivé situace v rodině a skutečnost, že nevyrůstají se svými biologickými rodiči, může různými způsoby zásadně ovlivnit jejich psychické zdraví a celkově jejich emocionalitu.

- Marek: má dyslexii a zvýšenou agresivitu, ve škole se pomočoval a měl sociální problémy
- Klára: problémy s růstem, podstupuje hormonální léčbu, nízká váha a bolesti a časté bolesti hlavy
- Marie: má logopedickou vadu a trpí úzkostmi, podezření na poruchu příjmu potravy
- Nela: taktéž podezření na poruchu příjmu potravy a jiné úzkostné, třetí stupeň podpory, konkrétně asistenta pedagoga

- Lukáš: Citová deprivace, dyslexie, CAN
- Michal: ADHD, citová deprivace, CAN
- Lucie: úzkosti a poruchami spánku

4 Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo zjistit, jak se dítě cítí ve své pěstounské rodině pomocí metody začarované rodiny. Kresba je podstatnou součástí vývoje dětí, a především v mladším školním věku, z tohoto důvodu jsem oslovila rodiny s dětmi v této věkové kategorii. Dětská kresba se považuje za jednu z nejvhodnějších metod k poznání osobnosti dítěte. Z hlediska sociální práce se s různými problémy v náhradní rodinné péči můžeme setkávat často. Některé děti v nepříznivé situaci nebo prostředí se mohou uzavřít do sebe a nejsou schopny komunikovat. Tato metoda v tomto případě může sloužit jako vynikající prostředek k získání potřebných informací v rodině ze strany dítěte. Může být také prostředkem k vytvoření důvěry a vztahu mezi dítětem a pracovníkem. Díky této kresebné metodě a rozhovory s dětmi jsem získala mnoho nových poznatků a zkušeností. Práce je rozdělena na dvě části, na část teoretickou praktickou. V první části jsem se zabývala tematikou rodiny, náhradní rodinnou péčí a nakonec problematikou dětské kresby. V praktické části jsem se zaměřila na děti z pěstounské péče, jež měly za úkol použít metodu začarované rodiny. Následně jsem s nimi vedla rozhovory nad kresebnými výtvary a sledovala jejich reakce při kresbě. Také jsem věnovala pozornost kazuistikám dětí, se kterými jsem pracovala. Dále jsem se ve výzkumné části zaměřila na prožívání dětí během kresby a v poslední řadě na dětský vývoj dítěte a vliv náhradní rodinné péče.

Resumé

The goal of my bachelor's thesis was to find out how a child feels in his foster family using the "enchanted family" method. Drawing is an essential part of children's development, and especially in younger school age, for this reason I addressed families with children in this age category. Children's drawing is considered to be one of the most suitable methods to get to know a child's personality. From the point of view of social work, we often encounter problems in substitute family care. Some children in an unfavorable situation or environment may close in on themselves and are unable to communicate. This method in this case can serve as an excellent means of obtaining the necessary information in the family from the child's side. It can also be a means of creating trust and rapport between the child and the worker. Thanks to this drawing method and conversations with children, I gained a lot of new knowledge and experience. The work is divided into two parts, a theoretical and practical part. In the first part, I dealt with the theme of the family, the surrogate family of care, and finally I focus on the issue of children's drawings. In the practical part, I focused on children from foster care, who were tasked with using the "enchanted family" method. Subsequently, I conducted interviews with them about the drawing creations and watched their reactions while drawing. I also paid attention to the case studies of the children I worked with. Furthermore, in the research part, I focused on the experience during the drawing and, lastly, on the child's development and the influence of substitute family care.

5 Literatura

- Altman, Z. (2011). *Kresba postavy*. Praha: Hogrefe - Testcentrum.
- Davido, R. (2001). *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha: Portál, s.r.o.
- Fürst, M. (1997). *Psychologie*. Praha: Votobia.
- Gabriel, Z., & Novák, T. (2008). *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada.
- Langmeier, J., & Dana, K. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
- Lišková. (2014). Vnímání rodiny v kontextu ústavní péče. Olomouc. Získáno 5. 12 2023
- Lovasová, L. (2006). *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí.
- Matějček, Z. (1999). *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: GRADA.
- Matějček, Z. (2002). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál.
- Matějček, Z., & kolektiv. (1999). *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, s.r.o.
- Matoušek, O., & Kolektiv. (2003). *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí. (23. leden 2023). *Ministerstvo práce a sociálních věcí*.
Načteno z mpsv.cz: <https://www.mpsv.cz/web/cz/formy-nahradni-rodinne-pece>
- Miras, J. (2006). *Manželství a rodina*. Madrid: Ediciones Rialps, s. a.
- Piaget, J. (1997). *Psychologie dítěte*. Praha: Portál.
- Plevová, I., & Pugnerová, M. (2022). *Dětský výtvarný projev*. Praha: Grada.
- Purvis, B. K., David R. Cross, & Wendy Lyons Sunshine. (2007). *Connected child*. Europe: McGraw-Hill Education.
- Uždil, J. (1978). *Čáry klikyháky, paňáci a auta: Výtvarný projev a psychický život dítěte*. Praha: SPN.
- Vágnerová, M. (2012). *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.
- Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.